

Платон

ПИРЪТ*

Аполодор и негов приятел. Главкон.

**Участници в пира: Аристодем, Сократ, Агатон, Федър, Павзаний,
Ериксимах, Аристофан, Алкивиад, Диотима.**

Въведение. Събитието се предава от втора ръка.

Аполодор: Стува ми се, че съм добре подготвен, за което ме питате. Понеже завчера ми се случи да се качвам от къщи, от Фалерон, към града, един от моите познайници ме видял отзад и отдалеч ме повика, като при това се пошегува.

- Фалеронецо – ми вика, - ей ти, Аполодоре, няма ли да почакаш?

И аз се спрях и го почаках.

- Аполодоре – ми каза той, - съвсем наскоро те търсих да те разпитам за угощението, дето са се били събрали Агатон, Сократ, Алкивиад и останалите присъстващи и какво са говорили за любовта. И един друг ми разказа, според както го бил чул от Феникс, сина на Филип, но ми каза, че и ти си знаел. Той обаче не можа да ми каже нищо точно. Така че ти ми разкажи, понеже ти най-много имаш право да предадеш думите на другаря си. Но преди това ми кажи – рече той, - ти лично участвувал ли си в тази сбирка, или не?

И аз му отвърнах:

- Твоят човек, изглежда, не ти е разказал съвсем нищо точно, щом смяташ, че

тази сбирка, за която ме питаш, е станала наскоро, та и аз да съм бил там!

*** Превод от старогръцки: Георги Михайлов, в: Платон. Диалози, т. II, С.: “Наука и изкуство”, 1982, с. 419-487. Електронна обработка: Радостина Димова, Александър Ябълкаров, Иван Йосифов (Специалност Новогръцка филология), С., 2005. Публикувано на този сайт на 14.4.2005.**

- Действително мислех.
- Отде накъде, Главконе? – казах аз. – Не занеш ли, че от много години Агатон

не е в Атина, а пък откакто аз общувам със Сократ и съм взел присърце да знам какво говори или върши всеки ден, няма още и три години? Преди това обикалях, където ми попаднеше, и си въобразявах, че върша нещо кой зане какво, по- нещастен от когото и да било, не по-малко нещастен, отколкото си ти сега, понеже смяташ, че трябва да вършиш всичко друго, а не и да се занимаваш с философия.

- Не се подигравай – ми отвърна той, – ами ми кажи кога стана това събиране.

- По времето, когато сме били още деца – му рекох, – когато Агатон получил първа награда за първата си трагедия – именно на следния ден след жертвоприношението, което направил заедно със своите хореви в чест на победата.

- В такъв случай много отдавна, както изглежда – рече той. – Но кой ти разказа? Да не би лично Сократ?

- Не Сократ, в името на Зевс – отвърнах аз, – но същият, който и на Феникс – беше един Аристодем, от Кидатенеон, дребничък човек, вечно бос. Той присъствувал на това събиране като един измежду най-горещите почитатели на Сократ по тези времена, както ми се струва. Впрочем аз попитах и Сократ за някои неща, които чух от него, и той потвърди, че така било, както Аристодем ми го разказа.

- Впрочем защо не ми повториш разказа му? Тъй както вървим, пътят за града е съвсем удобен и за говорене, и за слушане.

Така вървахме и същевременно си приказвахме за тия работи, така че, както ви казах в началото, аз съм отлично подготвен по въпроса. Ако трябва следователно и на вас да повтора този разказ, трябва да го направя. А и без това, както сам говоря за философия или слушам други да говорят, освен ползата, която мисля, че извличам, изпитвам лично едно несравнимо удоволствие. А когато присъствам на други разговори, особено каквито водите вие, богатите и търговците, и на мен ми става неприятно, и вас, моите другари, съжалявам, че си въобразявате, че вършите нещо кой знае какво, а нищо не

вършите. А може би вие от своя страна ме смятате за нещастен и допускам, че вие мислите право; но че вие сте нещастни, аз не го допускам, а съм убеден.

Приятелят: Винаги си същият, Аполодоре – винаги порицаваш и себе си, и другите ми се струва, че ти чисто и просто смяташ всички за нещастни освен Сократ, като започваш със себе си. И откъде си могъл да получиш прозвището “благ”, лично аз не знам: в думите си си винаги такъв – беснееш и към себе си, и към другите с изключение на Сократ!

Аполодор: Драги приятелю, явно е, че щом мисля така и за себе си, и за вас, съм луд и побъркан.

Приятелят: Не подхожда да спорим за тези работи сега, Аполодоре, ами направи това, което поискахме от теб, а не нещо друго – разкажи ми какви са били речите им.

Аполодор: Горещо-долу следните – но по-добре да се опитам да ти разкажа и аз отначало, както той ми го разказваше.

Разказът на Аристодем

И така, каза ми, че срещнал Сократ и умит, и обут със сандали – нещо, което рядко правел, и го попитал къде отива в такъв красив вид.

- На вечеря у Агатон – отговорил той, – понеже вчера се ужасих от тълпата и се изплъзнах от церемонията по случай победата му, но обещах да присъствам днес – затова именно съм се направил красив, за да ида красив при красив. А ти – добави той – какво ще речеш да дойдеш неканен на вечеря?

Аз му отвърнах:

- Така, както ти речеш.

- Върви с мен в такъв случай, за да преправим поговорката в смисъл, че “добрите отиват на ядене у добрите по своя воля”. И Омир, изглежда, не само я е променил, но и се е подиграл с нея, понеже, характеризирайки Агамемнон като изключително добър във военното дело, а пък Менелай като “слаб воин”, е представил Менелай да иде на угощението, дадено от Агамемнон след жертвоприношението, което направил – един по-долен човек да идва при по-добър, без да бъде поканен.

Като чул това, Аристодем казал:

- Страхувам се, Сократе, че и аз ще ида неканен на угощение не според теб, а според Омир – един прост човечец при учен мъж. Така че, като ме водиш, виж какво оправдание ще намериш, понеже аз няма да призная, че съм дошъл неканен, но че ти си ме поканил.

- *“Двама вървейки, единият пред другия...”* – отвърна Сократ – ще се посъветваме какво да кажем. Сега да вървим.

Като си разменили горе-долу такива думи, тръгнали да вървят. По пътя Сократ си мислил нещо и започнал да остава назад и понеже Аристодем се спирал да го чака, Сократ му казал да върви напред. Когато Аристодем се озовал пред къщата на Агатон, заварил вратата отворена и тук му се случило нещо забавно. Отвътре веднага изтичал да го посрещне един роб и го завел, където другите се вече били настанили по леглата и се канели да почнат вечерята. Веднага щом го видял, Агатон извикал.

- Аристодеме, съвсем навреме пристигаш, че да вечеряш с нас. Ако си дошъл за друго, остави го за друго време, че и вчера те търсих да те покана, но не можах да те видя. Но как тъй не ни водиш Сократ?

Аз се обърнах и видях, че Сократ съвсем не върви след мен, така че трябваше да обясня, че сам аз съм дошъл със Сократ, поканен тук на вечеря от него.

- И добре си направил – казал Агатон. – Но той къде е?

- Той току – що вървеше след мен и аз самият се чудя къде би могъл да се дене.

- Момче – казал Агатон на един роб, – иди да погледнеш и да доведеш Сократ! А ти, Аристодеме, възлегни при Ериксимах.

Докато един роб му миел краката, за да си заеме мястото на леглото, друг един роб дошъл и съобщил:

- Тоя Сократ се е върнал и стои при входа на съседите, аз го викам, но той не ще да влезе.

- Небивалици говориш – казал Агатон, – иди го повикай и да не си го изпуснал!

Аристодем казал:

- В никакъв случай – оставете го. Той си има този навик – понякога се отстрани и стои, където се случи. Тук ще е съвсем скоро, както мисля. Така че не го закачайте, ами го оставете.

- Така трябва да постъпим, щом мислиш – рекъл Агатон. – А пък вие, момчета, почнете да поднасяте на нас, останалите. Поставете ни напълно каквото бихме искали, след като никой не ви надзирава, което аз никога не съм и вършил. Така че смятайте, че и аз, и останалите, сме поканени от вас на вечеря, и ни обслужвайте така, че да ви похвалим.

След това те почнали да вечерят, а Сократ все не идвал. Агатон, често искал да прати да го викат, но Аристодем не давал. Най-после дошъл, като се забавил, не толкова дълго, колкото обикновено, но все пак по средата на вечерята.

- Тук, Сократе, разположи се при мен – му извикал Агатон – той заемал сам крайното легло, - за да вкуся, докосвайки се до теб, от мъдростта, която ти е дошла във входа. Понеже е ясно, че тис и я открил и тя е у теб – иначе ти не би тръгнал.

Сократ седнал и казал:

- Добре би било, Агатоне, ако знанието би било такова нещо, че да тече от по-пълното към по-празното, ако се докоснем един до друг, както водата в чашите тече по вълнен конец от по-пълната към по-празната. Ако такова качество има и знанието, аз високо ценя мястото си до теб, понеже мисля, че ще се напълня от теб с много, и то хубаво знание. Понеже моето е някак си просто или дори съмнително, като някакъв сън е, а твоето е и бляскаво, и силно преуспяващо – още в твоята младост то завчера така силно блесна и повече от трийсет хиляди елини станаха свидетели на неговата проява!

- Подиграваш се, Сократе – рекъл Агатон. – Към този въпрос – за твоето и моето знание – ние ще се съдим с теб малко по-късно, като вземем за съдия Дионис, а сега най-напред се обърни към вечерята.

Тема на разговорите: възхвала на Ерос

След като Сократ възлегнал и вечерял, а също така свършили вечерята си и останалите, продължи разказа си Аристодем, те направили възлияние,

изпели възхвала на бога и извършили останалите обичаи, след което пристъпили към пиенето.

На това Аристофан казал:

- Имаш право, Павзаний, да гледаме по всякакъв начин да пием леко, че и аз съм от тия, които се натопах вчерта

При тези им думи Ериксимах, синът на Акумен, рекъл:

- Действително имате право. Но аз искам да чуя още един от вас. Как се чувствуваш, Агатоне, имаш ли сили за пиене?

- Не – отговорил той, - и аз нямам никакви сили.

- Късмет имаме, акто изглежда – рекъл Ериксимах, - и аз, и Аристодем, и Федър, и тези тук, ако вие, най-страшните пиячи, сега се отказвате – понеже нас никога не ни бива. Сократ го поставяме извън сметката – той може и едното, и другото, така че, както и да постъпим, той ще е все доволен. Понеже ми се струва, че никой от присъстващите не е разположен към пиене на много вино, може би аз, говорейки какво наистина е пиянството, бих изглеждал по-малко неприятен. Че за хората пиянството е нещо лошо, това, мисля, ми е станало свършено ясно от медицината. И нито аз бих искал да се увлека в пиенето с охота, нито бих съветвал другите, особено пък ако е още махмурлия от предния ден.

- Действително, го прекъснал Федър от Миринунт, – аз обикновено ти вярвам, особено ако говориш по медицински въпроси, но сега и другите, ако добре ди помислят, ще се съгласят с теб.

След тези думи всички се съгласили да не прекарват днешното събрание в пиянство, но така да пият за удоволствие.

- Понеже е решено – казал Ериксимах – всеки да пие, колкото би искал, и да няма никаква принуда, предлагам да отпратим флейтистката, която току – що влезе – нека си свири сама или ако иска, нека посвири на жените вътре, а ние да прекараме днешната вечер в разговори. И какви да бъдат те, бих могъл, ако искате, да ви предложа.

Всички заявили, че искат и го молят да предложи. И тъй Ериксимах казал:

- Ще започна като Еврипидовата Меланипа: *“не са мои думите”*, които ще произнесе, но нашия Федър. Федър постоянно се възмущава пред мен: “Не е ли ужасно, Ериксимахе, че на някои други богове са съчинени поетите химни и

песни, а на Ерос, един толкова могъщ и велик бог, никой от толкова велики поети никога не написал никаква възхвала? Ако искаш пък, погледни добрите софисти – те пишат възхвали в проза за Херакъл и за други, както отличният Продик. И това не е толкова за учудване, защото съвсем наскоро попаднах на една книга на един учен мъж, в която се произнасяше чудесна възхвала на солта, колко била полезна, а ще видиш и много други неща възпети. За такива сюжети са проявили голяма ревност, а до ден – днешен никой човек не се е осмелил да възпее Ерос достойно. Така да е пренебрегнат един такъв велик бог!” Мисля, че Федър има право да говори така. Така че и аз искам да окажа на Федър подкрепа и му доставя удоволствие и същевременно смятам за подходящо в настоящия момент ние тук да почетем тоя бог. Ако и вие споделите моето мнение, то ще имаме достатъчна възможност да прекараме времето в речи. На мнение съм всеки от нас да произнесе възхвала на Ерос, колкото би могъл най-хубава, поред отляво надясно, като започне пръв Федър, понеже той е и пръв поред и същевременно на него и принадлежи темата на разговора ни.

- Никой няма да гласува срещу твоето предложение, Ериксимахе – се обадил Сократ. – Понеже не бих го отхвърлил нито аз, който твърдя, че не разбирам от нищо друго, освен от това, което се отнася до любовта, нито, мисля, Агатон и Павзаний, още по-малко пък Аристофан, чиито занимания са свързани само с Дионис и Афродита, нито пък някой от другите, които виждам тук. Разбира се, ние, които сме разположени на края, не сме поставени наравно с предходните, но ако те биха казали достатъчно, и то по хубав начин, това ще ни стига. Но на добър час – Федър да започне с прославата си на Ерос.

И всички други се изказали в този смисъл и се присъединили към Сократовото предложение. Разбира се, нито Аристодем си спомняше напълно всичко, нито пък аз си спомням всичко, което Аристодем ми разказа, но главното. И това, което сметнах, че заслужава да се запомни, него ще ви разкажа от речта на всеки от участниците.

Първа част

Речта на Федър: мит и традиция

И така, каза Аристодем, пръв говори Федър, който започна някъде оттам, че Ерос бил велик бог и бил предмет на учудване от страна и на хора, и на богове по много причини, особено във връзка с произхода му

- Понеже да си прапрастар бог, това е почетно нещо – каза той. – А доказателство за това е, че не съществуват родители на Ерос, нито пък се посочват от някого, бил той обикновен човек, бил поет. Хезиод предава, че в началото е възникнал Хаосът,

*а пък след това
широгръдата Земя (Гей), всякога сигурно
седалище на всичко, и Ерос...*

Следователно според него след Хаоса възникнали тези две неща, Земята и Ерос. А Парменид говори за рождението му:

Най-пръв от всички богове (богинята) създаде Ерос.

С Хезиод е съгласен и Акузилай. По този начин от всички страни се потвърждава, че Ерос е прапрадревен бог.

И като най-древен, той е причина за най-големи блага за нас. Понеже аз не мога да посоча, че съществува по-голямо благо за един младеж от благороден влюбен, а за влюбения – любимо момче. Това, което трябва да ръководи през целия им живот хората, които искат да живеят хубаво, него не могат да го докарат с такъв успех нито роднинството, нито почести, нито богатство, нито нищо друго както любовта. И аз сега казвам: какво е това нещо? – Да се срамуваме от лошите неща и да се стремим към красивите. Понеже без тях не е възможно нито държава, нито отделно лице да върши големи и красиви дела. Затова аз твърдя, че ако мъж, който обича, се разбере, че постъпва лошо или че поради страхливост не се отбранява срещу нанасяното му от друго зло, не ще страда така силно, нито ако разбере баща му, нито другар, нито някой друг, както ако го разбере любимото момче. Същото е и с обичаното същество – то се срамува преди всичко от влюбените в него, ако го видят в някаква лоша постъпка. Така че, ако би имало някакво средство да се създаде град или войска от влюбените и любимите им, те биха ги управлявали отлично, избягвайки всичко грозно и съревновавайки се в това помежду си. И ако биха воювали с други, такива хора, макар и малко на брой, биха излезли победители, така да се каже, над всички. Един влюбен мъж би приел далеч по-малко да бъде

видян от любимото си момче, било че напуска бойния ред, било че захвърля оръжието, отколкото от всеки друг, и би предпочел стократна смърт. А пък да изостави любимеца си или да не му помогне, когато се намира в опасност – няма да се намери такъв подлец, когото сам Ерос да не ентусиазира към доблест, така че стане равен на най-големия по природа храбрец. Чисто и просто това, което казва Омир, че бог *“вдъхнал храброст”* на някои от героите, това Ерос прави да става с влюбените.

И единствено само влюбените желаят да умрат за другия и това не е само при мъжете, но и при жените. Достатъчно доказателство за това твърдение пред гърците е Алкестида, дъщерята на Пелиас: тя единствена пожела да умре вместо мъжа си, макар че той имал и баща, и майка, тях тя дотолкова надминала в обичта поради любовта си, така че им показала, че те са чужди на сина си и близки само на име. Тази ѝ постъпка се видяла толкова красива не само на хората, но и на боговете, че от мнозина извършили много и хубави постъпки, боговете са дали на няколко, които се броят на пръсти, този дар – душата им да се върне от подземното царство с празни ръце, те са пуснали да се върне нейната душа, възхитени от постъпката ѝ – дотолкова и боговете почитат усърдието в любовта, и добродетелта. А Орфей, сина на Ойагър, те отпратили от подземното царство с празни ръце – те му показали призрака на жена му, за която дошъл, но самата нея не му дали, понеже смятали, че като певец – китарист, е изнежен и няма смелост да умре за любовта си като Алкестида, но измислил начин да влезе жив в подземното царство. Затова именно го и наказали и направили да бъде умъртвен от жени, не го почели като Ахил, сина на Тетида, да го пратят на Острова на блажените: Ахил узнал от майка си, че ако убие Хектор, ще загине, а ако не го убие, ще се върне в къщи и ще завърши живота си в сатрост. Въпреки това той се осмелил да помогне на влюбения в него Патрокъл и да отмъсти за него и не само да умре за него, но и да го последва в смъртта. Боговете се възхитили извънредно много от тази му постъпка и му оказали изключителна почит, че така високо ценял влюбения в него. А Есхил празнослови, като твърди, че Ахил бил влюбен в Патрокъл. Ахил е бил по-красив не само от Патрокъл, но и от всички други герои, и освен това, както казва Омир, и много по-млад, понеже бил без брада. Боговете действително ценят извънредно тази добродетел в любовта, но те все пак повече ценят, възхищават се и възнаграждават, когато любимият обича по-

силно влюбения, отколкото когато влюбеният обича предмета на своята любов – понеже влюбеният е нещо по-божествено от любимия, тъй като е боговдъхновен. Затова те са почели и Ахил повече от Алкестида, като са го пратили на Острова на блажените.

Това са моите основания да твърдя, че между боговете Ерос е и най-стар, и най-достопочтен, и притежаващ най-голяма сила да даде на хората добродетел и щастие и в живота, и в смъртта.

Речта на Павзаний

Такава била приблизително речта на Федър, а пък след Федър говорили и други, но Аристодем не можеше да си спомни твърде думите им. Тях той ги отмина и разказа речта на Павзаний.

- Според мен, Федре, предметът на нашия разговор не беше поставен добре – просто да възхвалим Ерос. Ако съществуваше един Ерос – добре, но не съществува само един. И при положение, че той не е един, по-правилно е най-напред да се каже кой Ерос именно трябва да се хвали. Затова аз ще се опитам да поставя правилно въпроса, като първо определя кой Ерос трябва да хвалим, а след това да произнесе достойна за бога възхвала.

Двата Ероса

Всички знаем, че има ли Афродита, има и Ерос. И ако Афродита беше една, един щеше да бъде и Ерос. Но понеже всъщност те са две, и Еросите трябва да са двама. А как тези ибогини не са две? Едната, струва ми се, е по-стара, няма майка и е дъщеря на Небето, която именно наричаме Небесна, другата е по-млада, дъщеря на Зевс и Диона, и която наричаме Простолюдна. Така че и Ерос, който е помощник на първата, следва да наричаме Небесен, а помощника на втората – Простолюден. Разбира се, че ние трябва да възхваляваме всички богове, но аз ще се опитам да определя какви са чертите на всеки от двата Ероса.

При всяко действие нещата стоят така: взето само по себе си, то не е нито красиво, нито грозно. Каквото сега в момента ние правим – прием ли, пеем ли,

разговаряме ли – нищо от това, взето само по себе си, не е красиво. То става такова или не според начина, по който би се извършило: ако се върши красиво и правилно, то става красиво, в противен случай е грозно. Така е следователно и с любовта – не всеки Ерос е красив и достоен за възхвала, но който красиво подбужда към любов.

Свързаният с Простолюдната Афродита Ерос е наистина низш и се проявява, в каквото му се случи. Той е именно, който се проявява в любовта на хората с низка природа. Най-напред такива хора обичат жени не по-малко от момчетата, на второ място те обичат повече тялото, отколкото душата им, и най-после обичат такива, които са по възможност най-глупави, понеже гледат само действието, а не ги е грижа дали то е красиво, или не. Оттук и резултатът на тяхното действие – еднакъв шанс има да се случи добър или лош. Такава любов идва именно от богинята, която е и по-млада от другата и поради своя произход има и от женското, и от мъжкото начало. А Небесната Афродита, първо, няма дял от женското, а само от мъжкото начало – това е от любовта към момчетата, и, второ, като по-стара, тя е чужда на невъздържаността. Поради това именно вдъхновените от този Ерос се обръщат към мъжкия пол, предпочитайки го като по-силен по природа и надарен с повече ум. И в самия този акт на любов към юношите, би могло да се познаят тези, които се движат изключително от този Ерос: те не се влюбват в момчета, преди у тях да почне да се проявява сериозно разумът, а това е времето, когато почва да им покарва брада. Тези, чиято любов започва по това време, те, мисля, са готови да останат и живеят заедно цял живот, а не да се възползват от наивността на един младеж и да го излъжат, да се подиграят с него и веднага да хукнат по друг. Дори със закон трябва да се забрани любовта към деца, за да не разходват много сила за нещо неизвестно, а неизвестно е къде ще избият накрая децата – в добро или в зло – както душевно, така и телесно. Действително издигнатите хора сами си поставят този закон доброволно, но това трябва да бъдат принудени да вършат и простите, като им забраняваме, доколкото можем, да имат любов със свободни жени. Те са причина да се появи укорът, че изобщо е позорно да се отстъпва на любовта на поклонник, както някои се осмеляват да говорят, а те го говорят, като имат пред очи именно тях, с тяхната нетактичност и несправедливост, понеже всяко нещо, което не се върши прилично и законно, с право би заслужило укор.

Различни нрави

Естествено, лесно можем да разберем законите за любовта в останалите градове, понеже те са определени ясно, докато у нас нещата соят сложно. В Елида например, в Лакедемон, в Беотия и изобщо там, където няма изкусни оратори, чисто и просто е прието като нещо хубаво младежите да оказват благосклонност към влюбения и никой не би казал – нито млад, нито стар, - че това е нещо грозно. Така е, мисля, за да не би, ако се опитат да убеждават младежите – понеже не могат добре да говорят, - да изпаднат в трудно положение. А в Йония, и у всички други, които се намират под властта на варвари, това се смята за нещо грозно. У варварите това се смята за нещо грозно, също както любовта към знанието и любовта към гимнастическите упражнения, поради тираническия начин на управление – не е в интерес на управниците, мисля, у поданиците им да се раждат високи помисли, нито пък здрави приятелства и общувания, което обикновено създава наред с всичко друго и любовта най-вече. Това го изпитаха на гърба си и нашите тирани: любовта на Аристогейтон към Хармодий и здравата привързаност на Хармодий към него унищожиха тяхната власт. Така там, където благосклонността към влюбения е квалифицирана като нещо позорно, това се дължи на низостта у създателите на това мнение – както на деспотизма на управниците, така и на страхливостта на поданиците им. А където просто ей така се смята за нещо хубаво, то е поради леност на душата у създателите на това мнение.

Етичният проблем

В Атина обаче нещата са установени много по-добре, отколкото у тези народи, но в замяна на това пък, както казах, не е лесно да бъдат разбрани, ако се вземе предвид каквото се говори – че е по-добре човек да обича явно, отколкото тайно, и то предимно най-благородни и издигнати, макар и да са по-грозни от другите; че освен това влюбеният намира от страна на всички чудесно насърчение като човек, който не върши нищо позорно, и неговият успех се смята за нещо хубаво, а неуспехът му за позорно; и освен че одобрява стремежа към успех, нашия обичай е предоставил на влюбения възможността да се хвали

с чудноватите постъпки, които върши, и които ако се осмели да върши при преследването на някаква друга цел, освен тази, биха му докарали най-големите укори: ако например в желанието си да получи пари от някого или да заеме обществена длъжност, или да получи друга някаква власт, той би желал да постъпва така, както влюбените към своите любимци – да умоляват и коленичат, да им се кълнат в любовта си и да стоят пред вратите им, да искат да им робуват по начин, по който никакъв роб не би приел, той би бил възпиран да не постъпва така и от приятели, и от неприятели – едните с укорите си, че е мазник и подлец, другите със съветите си и че се срамуват от него; а ако влюбеният върши всичко това, то му придава очарование и обичаят му го позволява без укор като че ли върши нещо прелестно! Но което е найстрашното, според общоразпространеното твърдение, единствено на такъв човек боговете могат да простят, че е престъпил клетвата си; нямамо, казват, любовна клетва. Така и богове, и хора са дали пълна свобода на влюбения, както е според тукашния обичай; така че по този начин би могло да се заключи, че в този град се смята за прекрасно и да се обича, и да се стане приятел на влюбен. Но когато родителите определит на децата си надзорник, за да не им позволява да разговарят с влюбените в тях и това е било наредено на надзорника, а връстници и другари, ако забележат подобна постъпка, ги упрекват, а пък по-старите от своя страна не възпират упреците и не се карат на такива деца, че не говорят право – ако се погледне към тези факти, ще се заключи обратното, именно че подобни любовни връзки се смятат у нас за неюо най-позорно.

А всъщност нещата стоят според мен така. Те не са така прости, както казах в началото – само по себе си едно нещо не е нито красиво, нито грозно, но то е красиво, ако се върши по красив начин, и грозно, ако се върши по грозен начин. Така че грозно е да се проявява благосклонност към порочен човек по порочен начин, а хубаво е – към честен човек по красив начин. А порочен е оня влюбен от простолюдието, който обича тялото повече от душата. Той не е постоянен, тъй като не е влюбен в едно постоянно нещо: с увяхването на цветето на тялото, което именно обича, “той литва и изчезва”, посрамил многото си думи и обещания. А влюбеният в моралните качества остава влюбен цял живот, понеже се е слял с нещо трайно. Тези хора именно нашият обичай изисква да изпитваме добре и хубаво и към едните да се проявява

благосклонност, а другите да се избягват. Поради това той препоръчва на едните да преследват, а на другите да бягат и като председател на едно състезание той иска да изпита от коя от двете категории е както влюбеният, така и обичаният. Така поради тази причина се смята за грозно, първо, бързо да се предадеш, да няма време, което се смята, че изпитва най-добре повечето неща; второ, грозно е да се предадеш за пари или за политическа власт, независимо дали притеснен от нещастия си се стреснал и не си могъл да издържиш, или пък че не си презрял да те облагодетелстват с пари или с политически успехи. Понеже нищо от това не може да се смята за сигурно и трайно, независимо че от това не се ражда благородно приятелство.

Така, според както е прието у нас, един – единствен път остава за обичания, ако мисли да проявява благосклонност към влюбения в него. А у нас е прието следното: както в случая с влюбените, в каквото и робство да се поставят доброволно спрямо любимеца си, не трябва да има ласкателство или нещо позорно, така и тук остава едно – единствено доброволно робство, в което няма нищо позорно – то е, което има за цел добродетелта. У нас действително е прието, ако някой иска да се привърже към някого с намерението да стане чрез него по-добър било в областта на някакво знание, било в някаква друга област на добродетелта, такова доброволно робство да не се смята за грозно и за ласкателство. Тези два наши обичая трябва несъмнено да се обединят в едно – този, който се отнася към любовта към момчетата, и този, който се отнася до знанието и до другите области на добродетелта, ако благоволенieto на любимеца към влюбения в него има за цел моралното издигане на любимеца. Когато влюбен и любимец стигнат в унисон до това схващане, всеки един съобразявайки се със засягащото го правило – единият, помагайки в каквото и да е на любимеца си, който му отдава благоволенieto си, би му помагал с оглед на справедливостта, а другият, служейки на наставника си, който му дава знание и го учи на добродетел, би му служил в каквото и да е също тъй с оглед на справедливостта; ако единият е способен да му помогне да придобие разумност и останалите добродетели, а другият се стреми да получи знание и възпитание във всичко останало, - тогава именно в съчетаването в едно на тези две правила, единствено тогава благоволенieto на любимеца към поклонника му е нещо красиво; в друг случай – решително не! При това положение няма нищо позорно човек да бъде излъган, докато при всички други – излъган ли е

човек, или не – това му носи позор. Ако например някой отдава благоволенията си на един поклонник, смятайки го за богат, заради богатство и се излъже, не получи пари, понеже поклонникът му се окаже беден, това не е по-малко срамно; понеже такъв младеж си показва характера, че за пари би угаждал на когото и да е независимо какво, а това не е хубаво нещо. По същата логика, ако един младеж отдаде благоволенията си на някого, смятайки го за добър и с намерението чрез това приятелство да стане по-добър той самият, и се излъже, понеже поклонникът се окаже лош човек и непритежаващ добродетел, такава заблуда има в себе си красота; понеже той също така е показал по отношение на себе си, че всяко нещо е вземал напълно присърце заради добродетелта и да стане по-добър, а това пък е вече най-прекрасното от всичко. По този начин да се оказва благоволение на влюбен за добродетел е изцяло красиво нещо. Този е Ерос, който е свързан с Небесната богиня и той е Небесен, той е извънредно ценен и за държавата, и за отделните лица, понеже изисква да проявяват голяма грижа към добродетелта както самият влюбен, така и любимецът. Всички други Ероси са свързани с другата богиня – Простолюдната.

Това, Федре, мога, без да съм готвил, да добавя към твоите думи за Ерос.

Промяна на реда на говорещите

Като престанал Павзаний – софистите ме учат да употребявам такива алитерации, - Аристодем каза, че трябвало да говори Аристофан, но преял ли бил, или поради нещо друго, започнал да хълца и не му било възможно да говори; затова се обърнал към лекаря Ериксимах, който заемал мястото до него:

- Ериксимахе, справедливостта изисква или да ми спреш хълцането, или да говориш преди мен, докато престана.

- Ще направя и двете – отвърнал Ериксимах. – Аз ще взема реда ти и ще говоря, а след като спреш да хълцаш, ще вземеш думата. Но докато аз говоря спри да дишаш, ако обичаш, малко по-продължително време и хълцането ти ще престане; не престане ли, направи гаргара с вода, окаже ли се хълцането упорито вземи нещо такова, с което да си погъделичкаш носа, кихни, и като направиш това един – два пъти, ще ти мине.

- Ти почни да говориш – каза Аристофан, – а аз ще направя това.

Речта на Ериксимах

- Понеже Павзаний започна речта си добре, каза Ериксимах, но не я завърши по задоволителен начин, мисля, че е необходимо аз да се опитам да и придам завършеност. Че Ерос е двоен, мисля, добре е определено. Но че това се отнася не само до душата на хората спрямо хубавите момчета, но и до много други неща и в другите области – и до тялото на всички живи същества, и до това, което расте в земята, и, така да се каже, до всичко съществуващо, струва ми се, че това заключение се налага от медицината, от моето изкуство, колко велик и чудесен, и свързан с всичко е този бог и в човешката, и в божествената област.

Ерос и медицината

Ще започна с медицината, за да покажа уважението си към това изкуство. Природата на телата съдържа този двоен Ерос. Здравето и болестта в едно тяло са две различни и неподобни състояния и в това всички са съгласни. А неподобното се стреми и обича неподобното; така че в здравето тяло Ерос е един, а в болното – друг. Както току – що Павзаний казваше, че е нещо хубаво да се проявява благосклонност към добрите хора, а грозно – към разпуснатите, също тъй е и с тялото: хубаво е и трябва да се проявява благосклонност към добрите здрави начала в тялото и това е, което наричаме медицина, а грозно е и не трябва да се проявява благосклонност към лошите и болезнени начала, ако действително някой иска да бъде истински лекар. Понеже медицината, накратко казано, е наука за прояви на любов в тялото към изпълване и изпразване; и който може да различи хубавия и грозния Ерос, той е отличен лекар; а който извърши промени, да докара в тялото вместо единия другия Ерос, и в което тяло няма Ерос, а трябва да се внедри и той знае да постигне този резултат или пък да отстрани съществуващия – този човек би бил отличен майстор. Защото той трябва да съумее да установи приятелство именно между тези елементи в тялото, които са най-враждебни помежду си, и да ги накара да се обичат взаимно; а най-враждебни са най-положителните: студено и топло, горчиво и сладко, сухо и мокро и всичко от този вид. С уменията си да внуши

любов и съгласие между тези враждебни начала нашият прадед Асклепий, както твърдят тук присъстващите поети и аз вярвам, и създава нашето изкуство.

Ерос и музиката

И така, медицината, както казвам, се ръководи изцяло от този бог. Същото е и с гимнастиката и земеделието. Що се отнася до музиката, то за всеки, който от малко – малко обърне внимание, и съвсем ясно, че и с нея е същото, както при тези изкуства, и може би това иска да каже и Хераклит, понеже не се е изразил много сполучливо: *“единството, казва той, противопоставяйки се само на себе си, се съединява, също както хармонията (съзвучието) при лъка и при лирата.”* Съвсем нелогично е да се твърди, че хармонията е противопоставяне или че тя се състои от елементи, които още се противопоставят. Но може би е искал да каже следното, че благодарение на музикалното изкуство от високия и ниския тон, които първоначално се противопоставят, а след това се поставят в съгласие, се получава като резултат хармония – ако високият и ниският тон се намират още в опозиция, не е възможно в никакъв случай да има хармония! Понеже хармонията е съзвучие, а съзвучието е вид съгласие; невъзможно е съгласие от противоположни елементи, докато са още противоположни, а противоположното от своя страна, ако не е в съгласие, е невъзможно да хармонизира; както се образува и ритъм от бърз и бавен елемент, които първоначално са противоположни, а след това са доведени в съгласие. Както по-преди медицината, така и музиката създава съгласие между всички тези елементи, като внедрява любов и съгласие помежду им. Така че от своя страна и музиката, що се отнася до хармонията и ритъма, е наука за прояви на любов. В самото съставяне на хармония и ритъм никак не е трудно да различим елементите, отнасящи се до любовта, нито пък че в случая не се касае за два вида любов. Но когато трябва във връзка с човека да се използва ритъм и хармония, било като се композира – това именно се нарича “лирична композиция”, *melopoia*, било като правилно се изпълняват композираните вече лирични песни и размери – това, което пък се нарича образование, - тук вече се явява трудността и необходимостта от добър майстор. И тук се връщаме към същата идея – че трябва да се оказва благосклонност на хора порядъчни, и то да станат евентуално по-порядъчни, ако още не се такива,

и да се пази тяхната любов; тази е именно красивата любов, Небесният Ерос, свързаният с музата Урания Ерос. А свързаният с музата Полимния Ерос е Простолюдният, с когото трябва да си служим предпазливо в случаите, когато това би се изисквало, за да получим от него удоволствие, без да причини някаква разпуснатост. Такъв е случаят с нашето лекарско изкуство, където е крайно важно да управляваме желанието си в областта на готварството, та да изпитаме удоволствие без да се разболеем. Така че и в музиката, и в медицината, и във всички други области, както човешки, така и божествени, трябва да сме внимателни, доколкото ни е възможно, към всеки от двата Ероса; тъй като и двата съществуват там.

Ерос и астрономията

Понеже и в свързването на годишните сезони присъствуват напълно тези два Ероса, то когато противоположните елементи, за които току – що говорих – горещо и студено, сухо и мокро, - при взаимната си среща попадат на приличния Ерос и ги обхване хармония и разумно съчетаване, тогава те носят плодородна година и здраве на хората и на останалите животни, и на растенията; те не страдат от никаква вреда. Но наддделее ли в годишните времена и налети ли с насилие другият Ерос, тогава много нещо се унищожава и големи вреди се нанасят; поради това обикновено избухват чумни епидемии и много други различни болести и по животните, и по растенията – от несъответствието и безредието във взаимоотношенията на такива еротични принципи произлизат слани, глад или ръжда. Тези неща са свързани с науката за движението на звездите и за годишните времена, и тя се нарича астрономия.

Ерос и мантиката

Също и всички жертвоприношения и останалото, което е свързано с гадателското изкуство – тоест общуването между богове и хора, - е насочено единствено към запазване и лекуване на любовта. Всякакво неблагочестие обикновено се появява, ако човек не се отдаде на прилична любов, нито почита такава любов и не се грижи за нея във всяко нещо, а тачи другата любов както във връзка с родителите – живи и мъртви, така и във връзка с боговете. Затова

именно на гадателството е възложено да наблюдава любовта и да я лекува; то е творец на приятелство между богове и хора поради това, че познава кои любовни прояви у хората са свързани с божествения закон и благочестието.

Така многостранна и велика, по-скоро абсолютна сила има изобщо Ерос в своята цялост; но този Ерос, който се проявява в добри дела с благоразумие и справедливост, той има най-голямата сила и ни доставя всякакво щастие, и ни дава възможност да общуваме и да бъдем приятели и помежду си, и с по-силните от нас, боговете. Може би и аз в своята възхвала на Ерос да пропускам много неща, но все пак това е неволно. Но ако съм пропуснал нещо, твое задължение е, Аристофане, да го допълниш. Или пък, ако имаш наум по друг някакъв начин да възхвалиш бога, хайде, нали и хълцането ти престана.

Речта на Аристофан

Аристофан започна да говори:

И действително престана, само че след като почнах да кихам, така че се чудя как едно порядъчно тяло проявява желание към такива шумове и гъделичкания, каквито придружават кихането. Действително хълцането изчезна веднага, щом му прибавих кихането.

- Добри ми Аристофане – каза Ериксимах, - виж какво правиш! Започваш да говориш с шег и ме принуждаваш да стана пазач на твоята собствена реч, в случай, че кажеш нещо смешно, макар да ти възможно да говориш мирно и спокойно.

- Имаш право, Ериксимахе, - отвърна със смях Аристофан, - смятай, все едно, че нищо не съм казал. Но недей да ме надзираваш, понеже не ме е страх да не би в бъдещата си реч да кажа нещо смешно – това би било успех и обичайно за нашата муза, - но да не би това, което кажа, да ме направи за смях.

- Мислиш, че като си хвърлил, Аристофане, стрелата си, ще избягаш. Внимавай много и говори така, като че ще даваш сметка; може би все пак, ако реша, ще ти простя.

- Действително, Ериксимахе – отвърна Аристофан, - аз имам намерение да говоря някак си другояче, а не както вие двамата с Павзаний говорихте. Струва ми се, че всъщност хората нямат никаква представа за силата на Ерос, защото, ако имаха, те щяха да му издигнат най-величествени храмове и олтари,

да му принасят най-великолепни жертви, а не както сега да не се прави нищо от това за него, а пък то трябва да става преди всичко друго. От боговете той е най-човеколюбивият, понеже им помага и ги лекува от тези страдания, чието изцеление е може би най-голямо щастие за човешкия род. Така че аз ще се опитам да ви обясня неговата сила, а пък вие ще научите другите.

Митът на Аристофан

Но преди всичко вие трябва да научите каква е човешката природа и през какво е минала. Едно време нашата природа не е била каквато е сега, а друга. Най-напред имало три човешки рода, а не само два, мъжки и женски, както е сега; имало е и трети, който съчетавал в себе си черти от другите два и от който сега е останало само името, а самият той е изченал; тогава именно е съществувал един мъжко-женски андрогинен род, който и по вид, и по име е имал общо и с двата други – и с мъжкия, и с женския; сега тази дума се употребява единствено в обиден смисъл. На второ място, всеки човек представлявал едно цяло – гърбът му бил объл, а страните му били извити в кръг; имал четири ръце и същия брой крака; и лицата му бил две, върху кръгъл врат, напълно еднакви, но тези две лица, разположени в противоположни посоки, принадлежали на една глава, ушите били също четири, половите им органи два и всичко друго човек би могъл да си го представи според вече казаното. Той вървял и изправен, както ние сега, в която от двете посоки искал, а когато се спуснел да тича бързо, правел като акробатите, които си вдигат краката и се премятат презглава в кръг; и понеже тогава се подпирали на осем члена, бързо се движели като колело. А тези три рода с тези особености съществували поради това, че мъжкия род имал произхода си то Слънцето, женският – от Земята, а този с общите черти на другите два рода – от Луната, понеже и Луната има общо и със Слънцето и със Земята; естествено, че били овални, и по външен вид и по начин на придвижване, поради това, че приличат на родителите си. Те били страшни по сила и храброст и имали големи стремежи – посегнали дори на боговете и което разказва Омир за Ефиалт и От, че се заловили да се качат на небето, се отнася за онези хора, които искали да нападнат боговете.

Зевс и останалите богове се събрали на съвет, какво трябва да ги правят и изпаднали в затруднение. Нямамо как да ги убият и да заличат рода им с мълнии, както постъпили с гигантите – щели да изчезнат от даваните им от хората почести и жертвоприношения, – нито пък могли да ги оставят да безчинствуват. Зевс много се измъчил, докато измислил следното: “Струва ми се, рекъл той, че имам средство и хората да останат и безчинствата им да престанат – да станат по-слаби. Сега, рекъл той, ще разделя всеки един на две половини, като същевременно ще станат и по-слаби и по-полезни за нас, поради това, че ще бъдат повече на брой. Ще вървят изправени на два крака. Ако се окаже, че и занапред ще безчинствуват и не искат да стоят мирни, ще ги разделя още на две, така че ще ходят, куцукайки на един крак.” Така казал и разделил хората на две, както режат на две оскрушите, за да ги консервират, или пък както разрязват яйцата с косъм. И когато разрязвал, карал Аполон да му обръща лицето и половината от врата към разрязаната част, та като гледа разреза си, човек да се държи по-благопристойно. Накарал го да излекува и другите последици. Аполон обръщал лицето и като смъквал отвсякъде кожата по посока на това, което наричаме корем, както се стяга кесия, правел една уста и я връзвал по средата на корема, което именно наричаме пъп. Изглаждал многото други бръчки и оформял гърдите с един уред, подобен на този, с който кожарите загладват бръчките на кожата по калъпа; по няколко оставил, тия около самия корем и пъпа, за да напомнят за случилото се някога.

Но понеже природата на тялото се оказал разсечена на две, половините й копнеели една по друга и се събирали. Те се обгръщали с ръце и се сплитали взаимно, стремейки се да се сраснат, и така загивали от глад и изобщо от бездействие, поради това, че нищо не искали да вършат една без друга. А някога, когато едната от двете половини умираше, а другата оставала, тя търсела друга половина и се сплитала с нея, независимо дали попада на половина от цяла жена – което сега наричаме жена, или на половина от мъж, и така загивали. Зевс се съжалил и намерил друго средство: преместил половите им части отпред; защото, докато били на външната им страна, те и създавали и раждали, но не един в друг, а в земята, като шурците. И така, той им ги преместил отпред и по този начин направил създаването да става един в друг, чрез мъжкия орган в женския. Намеренията му били следните: в това свързване, ако се срещне мъж с жена, те да създадат и да се продължи родът, а

ако се срещне мъж с мъж, те да се наситят от общуването си и след като си отдъхнат, да се върнат към работите си и да се грижат за станалите си нужди в живота. Така че безсъмнено от това далечно време е внедрена у хората любовта един към друг – тя събира нашата първична природа, стремейки се да направи от две тела едно и да излекува човешката природа.

Митът и различните видове любов

Следователно всеки от нас е половина от човек, тъй като е бил разрязан като половина от едно цяло, както е калканът; така че всеки търси самостоятелно собствената си половина. Които от мъжете са отрязък от “общия” род, който тогава се е наричал андрогинен, те обичат жени и повечето от прелюбодейците произхождат от този род; от него произхождат също така онези жени, които обичат мъже, и прелюбодейките. Които от жените са отрязък от някогашна жена, те съвсем не обръщат внимание на мъжете, но не насочват повече към жените и от този род произхождат “приятелките” на жените. Които мъже пък са отрязък от някогашен мъж, те търсят мъжете и докато са още момчета, понеже са отрязък от мъж, обичат мъжете и обичат да лежат и да се прегръщат с тях. Между момчетата и юношите те са най-добрите, понеже са и най-мъжествени по природа. Наистина някои ги смятат за безсрамни, но това не е истина. Те вършат това не от безсрамие, но от дръзновение, храброст и мъжественост, привързвайки се към подобния им. Ето и едно голямо доказателство: вече оформени личности, единствено такива мъже са занимават с политическа дейност. Когато възмъжеят, те обичат момчета и по природа нямат склонност към брак и създаване на деца, но го правят, защото го изисква обичаят; иначе им е достатъчно да живеят взаимно и да останат ергени. Изобщо един такъв човек, привързвайки се винаги към сродния му, и момчета обича, и обича да го обичат мъже.

И така, попадне ли човек – бил той любител на момчета, било всеки друг – на собствената си половина, тогава и двамата ги обхваща светкавично някакво чудно приятелство, близост и любов, нежелайки, така да се каже, да се разделят и за съвсем малко време. И те са хората, които преминават живота си заедно, в който не биха могли дори да кажат какво очакват един от друг. И никой не би помислил, че това е еротично общуване, че за това именно се

радват един на друг и се стремят с такава голяма ревност да бъдат заедно. Ясно е, че друго нещо иска душата и на двамата, което тя не може да изрази, но го усеща и загатва неопределено. Така, както лежат заедно, да речем, че пред тях застане Хефест с инструментите си и ги попита: “Какво искате, хора, един от друг?” И ако те се затруднят и той продължи да ги пита: “Това ли жадува душата ви, да станете колкото е възможно една същност, така че да не се разделяте ни нощем, ни денем? Ако това жадувате, аз съм готов да ви претопя с духалата си в едно, така че от двама да станете един и докато сте живи, и двамата да живеете общо като един човек, а след смъртта ви ще бъдете и в подземното царство един вместо двама, ще бъдете заедно мъртви. Но вижте дали това искате и дали ви е достатъчно, ако го получите.” Ако чуе такива думи, сигурни сме, че няма да се намери човек да откаже и да изрази друго желание, но просто би сметнал, че е чул това, което отдавна именно желае – да се съедини и претопи с любимия си и от две тела да станат едно.

Тази е причината за тези чувства- че нашата първична природа е била такава, каквато казвам, именно че сме били нещо цялостно. Жаждата и стремежът да се възстанови тази цялостност има названието любов. В началото, да повторя, ние сме били едно цяло, а сега, поради нашата несправедливост, богът ние е разделил, както лакедемонците разселили аркадците. Съществува, разбира се, опасност, ако не се държим прилично към боговете, да ни разрежат още веднъж на две и да се разхождаме с вида на релефите, представени в профил по паметниците, или станали като половин жетони. Поради това трябва да подканяме всеки един да бъде благочестив спрямо боговете, за да избегнем тази участ и да постигнем другата, имайки за предводител и вожд Ерос. Никой да не върши нищо, което му е противно (а противно върши, който е омразен на боговете), но станали негови приятели и помирени с него, ние ще открием и срещнем момчета, които са действително наши, нещо, което вършат малцина от съвременниците ни. Дано Ериксимах да не се заяде с мен и почне да ме подиграва, че имам пред вид Павзаний и Агатон, защото може би и те са от тези малцина- природата и на двамата е мъжка. Но аз говоря изобщо и за мъже, и за жени, че по този начин нашият вид би станал щастлив, ако задоволим напълно Ерос и всеки попадне на своето любимо същество, чиято природа е според желанието му.

Ако следователно прославяме бога, който е създател на това благо, с право бихме прославяли Ерос; той и сега най-много ни помага, като ни води към това, което ни е родствено и за в бъдеще ни дава най-големи надежди- при условие, че ще проявяваме благочестие към боговете- да ни направи блажени и щастливи, като ни върне към старата ни природа и ни излекува.

Интермедия

- Тази е, Ериксимахе, моята реч за Ерос, различна от твоята. И както те помолих, не ѝ се присмивай, за да можем да чуем какво ще кажат и останалите, всъщност те са двама- останаха Агатон и Сократ.
- Но разбира се, че ще те послушам – отвърна Ериксимах. Всъщност твоята реч ми достави удоволствие. И ако не знаех, че Сократ и Агатон са страшно опитни по въпросите на любовта, много щеше да ме е страх да не се затруднят какво да кажат, понеже вече се казаха толкова много и различни неща. Сега обаче съм спокоен.

А Сократ каза:

- Понеже сам ти беше чудесен в това състезание, Ериксимахе. Но ако би бил в положението, в което съм сега аз, а особено, в което ще се озова може би след като и Агатон произнесе хубава реч, много би те било страх и би се чувствувал съвсем като мен сега.

- Искаш да ме омагьосаш, Сократе – каза Агатон, – за да се забъркам пред мисълта, че тези зрители очакват с най-големи надежди да говоря добре.
- Аз бих бил с къса памет, Агатоне – отвърна Сократ, – след като видях как храбро и гордо се качваше на сцената с актьорите си и как отпрати поглед към толкова зрители в театъра, когато щеше да представиш произведението си, и ни най-малко не се стресна, та сега ли бих помислил, че ти ще се забъркаш поради нашето присъствие, дето сме няколко души!
- Какво, Сократе! – каза Агатон. – Сигурно не ме мислиш до там обладан от театъра, та да не разбирам, че за един човек с разум няколко умни хора са по-страшни от цяла тълпа глупци!
- Не бих постъпил добре, Агатоне – каза Сократ, – ако бих помислил, че си способен на неучтива постъпка. Много добре ми е известно, че ако се

срещнеш с хора, които би сметнал за умни, ти би бил много повнимателен с тях, отколкото към тълпата. Страхувам се обаче, че ние не сме тези хора. Ние присъствахме и там и бяхме между тълпата. Ако би се срещнал с други, които действителност са умни хора, ти наистина би изпитал срам пред тях, ако би сметнал, вършиш някаква постъпка, която може би е грозна. Какво ще кажеш?

- Така е – отвърна Агатон.
- А от тълпата не били се срамувал, ако би сметнал, че вършиш нещо грозно?

Тогава се намеси Федър:

- Драги Агатоне, ако започнеш да отговаряш на Сократ, нищо от това, което тук ни занимава, вече няма да го интересува, стига само да има с кого да разговаря, особено пък ако е и красив. Аз лично с удоволствие слушам всеки разговор на Сократ, но съм принуден да се грижа за възхвалата на Ерос и да получа от всеки един от вас реч. Така че, след като вие двамата се издължите към бога, тогава вече си разговаряйте.
- Напълно си прав, Федре – каза Агатон, – и нищо не ми пречи да започна. Със Сократ ще имам занапред често случаи да разговарям.

Речта на Агатон

- Аз обаче искам най-напред да кажа как трябва да говоря, а след това ще говоря. Мисля, че всички преди мен не произнесоха възхвално слово на бога, но говориха колко хората били щастливи с богатата, които той им давал. Но какъв е самият той, който им е дал тези дарове, никой не каза. А има само един правилен начин да се произнесе похвално слово за когото и да е – да се обясни какъв е този, който е предмет на речта, че да се получат резултатите, които се дължат на него. Така че правилото изисква и ние да възхваляем Ерос по този начин – най-напред да изтъкнем неговите качества, след това даровете му.

И така, аз твърдя, че от всички богове, които са блажени, Ерос – ако е позволено да се каже, без да се предизвиква тяхната завист – е най-блажения, понеже е най-красивият и най-съвършеният между тях. А той е най-красивият, понеже има следните качества. Първо, той е най-младият бог, Федре. Сам той

дава доказателство за това твърдение – това бягство, с което бяга от старостта, тази тъй бърза старост, която идва при нас по-бързо, отколкото трябва. Затова Ерос по природа я мрази и стои колкото се може по-далеч от нея. Но винаги се събира и стои с млади – добре казва старата поговорка: “Подобен с подобен се събира”. Аз в много други работи съм съгласен с Федър, но в това не съм съгласен, че Ерос бил по-дребен от Кронос и Япет. Напротив, аз твърдя, че той е най-младият между боговете и че е винаги млад, а това, което разказват Хезиод и Парменид, че се е случило в древни времена с боговете, ако действително е вярно се дължи на необходимостта, не на Ерос. Понеже нямаше да се случат тези кастрирания, оковавания и всички други многобройни насилия помежду им, ако между тях се намираше Ерос, но щеше да има приятелство и мир, както сега, когато Ерос царува между боговете.

И така, млад е, но освен че е млад, е и нежен. Обаче се нуждае от поет като Омир, за да покаже нежността му на бог. Омир казва за Ате не само че е богиня, но и че е нежна – поне че краката ѝ са и нежни:

*...нежни са нейните крака, понеже на земята не стъпва,
по главите на хората тя се предвижда.*

Според мен той показва нежността и по един хубав признак – тя не ходи по нещо твърдо, а по меко. Със същото доказателство ще си послужим именно и ние за Ерос, че е нежен: той не върви по земята, нито по главите, за които не може да се каже, че са много меки – той върви и живее в най-нежните от съществуващите неща: в нравите и душите на богове и хора се установява да живее; но не без разлика във всички души: попадне ли на душа с твърд нрав, отива си, има ли лек нрав – заселва се. Докосвайки се следователно – и с крака, и изобщо с цялото си същество, с най-мекото от най-мекото, той няма как да не е най-нежният бог.

Да, той е най-младият и най-нежният. Но освен това е и гъвкав. Ако беше твърд, нямаше да му бъде възможно да обхваща формата на всяко едно нещо, и цялата душа, незабележимо и като влиза в нея, и след това, като я напуска. За неговия хармоничен и гъвкав вид голямо доказателство е грациозното му държание, което Ерос по общо признание притежава в изключителна степен измежду всичко: непристойност и любов са в постоянен конфликт. Хубавата му кожа се дължи на това, че живее между цветята – Ерос никога не се спира при

нищо, което не цъфти или е прецъфтяло, тяло, душа и каквото и да е друго; но където всичко е в цвят и аромати, там той спира и остава.

За красотата на бога и тези думи са достатъчни, макар че много още може да се добави. Сега трябва да говорим за неговата добродетел.

Най-главното тук е, че Ерос нито причинява, нито му се причинява неправда – нито на бог или човек, нито от страна на бог или човек. Понеже, ако страда от нещо, то не е поради насилие – насилието не докосва любовта, - нито пък ако причинява страдание, то и тук няма насилие – всеки във всяко нещо се подчинява на любовта доброволно. А което се извършва по общо съгласие – доброволно, “законите, тези царе на държавата”, го признават за справедливо.

Освен справедливостта на него му е присъщо най-голямото благоразумие. Всички са съгласни, че благоразумие означава човек да е господар на удоволствията и желанията си. Никое удоволствие не е по-силно от любовта и ако по-слабите страсти са под властта на любовта – а тя е, която владее, тъй като е господар на удоволствията и желанията, - то Ерос ще да е изключително разумен.

А що се отнася пък до храбростта, на Ерос “дори Арес не може да устои”. Не Арес владее Ерос, но Ерос владее Арес, както се говори за любовта на Афродита: който притежава, е по-силен от притежавания, а пък който владее над най-храбрия от другите, то той трябва да се смята за най-храбър от всички.

Казах за неговата справедливост, благоразумие и храброст, остава да кажа за неговото знание. И тук ще се опитам, доколкото ми е възможно, да не остана назад. Най-напред – да окажа и аз на свой ред почит на нашето изкуство, както Ериксимах на своето – този Бог е опитен поет до там, че може да направи поет и друго. Всеки, когото Ерос обхване, “*макар и преди да е бил чужд на музите*”, става поет. А това може да ни послужи за доказателство, че Ерос е добър поет изобщо във всяко поетическо творчество – каквото някои нито има, нито знае, нито би могъл да го даде на друго, нито да научи друг. И сътворяването на всички живи същества- кой би отрекъл, че тук не е знанието на Ерос, чрез което те се създават и раждат? А за майсторството в областта на изкуството и занаятите не знаем ли, че на когото този бог е бил учител, той е станал прочут и бляскав, а до когото не се е докоснал, е останал в сянка? Всъщност Аполон изнамира и изкуството да се стреля с лък, и лекарското изкуство, прорицателското изкуство, ръководен от желание и любов, така че и

той може да се сметне за ученик на Ерос, както и Музите в изкуствата, и Хефес в ковачеството, и Атина в тъкачеството и *“Зевс в управлението на боговете и хората”*. От там се уредиха и делата на боговете – с появата на Ерос помежду им, очевидно с любовта към красотата (понеже грозотата не предизвиква любов); преди това, както казах в началото, между боговете ставали много страшни работи, както се предава, поради царуването на Необходимостта, а когато този бог бил създаден, от любовта към красивите неща били създадени и всички блага и за боговете, и за хората.

Така според мен, Федре, Ерос е бил в началото самият той най-красив и най-добър, а след това е станал причина за подобни неща и у другите. Ще ми се да изразя и със стих, че той е, който създава

*всред хората мир да настане и морето спокойно да бъде,
ветровете кротко да легнат и грижи сънят да пропъди.*

Той ни освобождава от отчуждаването и ни внушава близост, подтиквайки ни до устройване всички събрания, каквото е днес нашето, и на празници, хорове, жертвоприношения, става наш предводител, внушавайки кротост, отстранявайки грубостта; щедър дарител на благосклонност, чужд да внушава неприязън; благ за добрите, удивителен за мъдрите и възхитителен за боговете; завиден за тези, които го нямат, и богатство за тези, които го имат; баща на Разкоша, Нежността, Негата, Миловидността, Копнежа, Страстта; загрижен за добрите и безразличен към лошите; кормчия и боец, и най-добър помощник и спасител в моменти на трудност, на страх, на страст, на реч, творец на реда у всички богове и хора; най-красив и най-добър предводител, когото трябва да следва всеки човек, възхвалявайки го с най-красиви химни и участвайки в песента, с която този бог омагьосва мисълта на всички богове и хора.

Нека тази реч, Федре, бъде моя дар на бога, в която съм смесил с мярка, доколкото ми беше по силите, шеговито със сериозно.

- Агатон свърши и всички присъстващи – каза Аристодем- шумно започнаха да изказват възхищението си от речта на този младеж, че прави чест и на него, и на бога. Тогава Сократ погледна към Ериксимах и му каза:
- Не мислиш ли, сине на Акумен, че предишните ми страхове не са били напразни и че съм говорил пророчески, като казвах, че речта на Агатон ще бъде чудесна, а пък аз ще изпадна в затруднение?

- Мисля – отвърна Ериксимах, - че ти говориш пророчески само за Агатон, че той ще произнесе една хубава реч, но че ти ще се затрудниш – не мисля.
- Че как няма да се затрудня, драги – каза Сократ, и аз, и който и да е друг на мое място след една реч, в която нещата бяха разгледани толкова хубаво и с такова разнообразие! Другото беше чудесно, но не може да се сравни с края – кой не би онемял пред красотата на думите и изразите в заключителната част? Ако останеше до мен, като си помисля, че не мога да кажа нищо приблизително хубаво, щях да побягна от срам, стига да можех. Тази реч ми напомни за Горгий и просто почувствах това, което Омир описва – уплаших се да не би накрая Агатон да изпрати срещу моята реч главата на Горгий, този страшен оратор, и да ме превърне в безмълвен камък.

Сократ схваща другояче задачата си

И тогава разбрах колко съм бил смешен, когато се съгласих наред с вас и аз да прославя Ерос и ви казах, че страшно познавам проблемите на любовта, без всъщност да разбирам нищо от това, как е трябвало да се произнася прослава на каквото и да било. В своята глупост си помислих, че трябва да се казва истината за предмета на прославата и че това е главното, а от всичко това да се избере най-хубавото и то да се разположи по най-подходящ начин. И бях извънредно много горд, че ще говоря добре, понеже знам как действително се прави изобщо похвална реч. А всъщност не бил, както изглежда, този начинът да се прави похвална реч, а да се приписват на предмета по възможност най-големи и най-красиви качества, независимо дали в действителност е така или не. Ако е лъжа, няма значение: предварително, както изглежда, е било уговорено, че всеки от нас *ще дава вид*, че възхвалява Ерос, а не че *действително* ще го възхвалява. Поради това именно, мисля, с такова изключително старание приписвате всичко на Ерос и казвате, че бил с такива качества и че бил причина за толкова големи добрини, за да изглежда колкото се може най-красив и най-добър, разбира се в очите на неосведомените. И похвалното слово е и хубаво и тържествено. Аз обаче не съм знаел как се прави похвална реч и в невежеството си се съгласих наред с вас и аз да прославя Ерос:

следователно *“езикът ми е обещал, а не умът”*. Така че да не говорим повече по този въпрос – моята похвална реч не се ръководи по тези принципи, не бих могъл да го направя. Аз искам да кажа, с ваше позволение, само истински неща, по мой начин, а не да съпернича по вашите речи и да стана за смях. Така че, Федре, виж дали още има нужда от такава реч – да слушаме да се казва истината за Ерос, и то както се случи да дойдат думите и да се наредят фразите.

Втора част

Федър и всички останали го помолиха, разбира се, да говори така, както смята, че трябва да се говори.

Предварителни установки на Сократ с агатон

- В такъв случай, Федре, позволи ми да задам още няколко малко въпроса на Агатон, за да се уточня с него, че тогава вече да говоря.
- Разбира се – отговори Федр,- питай го.

Тогава Сократ започна някак си оттук:

- Действително, мили Агатоне, мисля, че ти правилно смяташ, че най-напред трябва да се посочват качествата на Ерос, а след това неговите дела. Тази уводна част аз особено много я ценя. Понеже и в по-нататъшното си изложение ти разгледа прекрасно и блестящо качествата на Ерос, кажи ми сега и следното: “Ерос непременно ли е любов към нещо, или не е?” Не те питам в смисъл на любов към майка или баща – смешен би бил въпросът, дали Ерос е любов към майка или баща, – но в смисъл ако те попитах например за “баща”: “Бащата баща ли е на някого, или не е?” – без съмнение ти щеше да ми отговориш, ако искаше отговорът ти да е правилен, че бащата е баща на син или дъщеря. Или не е така?

- Разбира се – отвърна Агатон.
- Нали същото се отнася и за “майка”?

Агатон се съгласи и с това.

- Хайде, още мъничко ми отговори – продължи Сократ,- за да разбереш по-добре какво искам да кажа. Ако те попитах: “А брат по това, което той представлява, брат ли е на някого, или не е?”

Агатон отговори утвърдително.

- Нали той е брат на брат или на сестра?

Агатон се съгласи.

- Опитай се сега да отговориш и за Ерос: “Ерос любов ли е за нищо или за нещо?”

- Разбира се, да.

- Това именно внимавай – каза Сократ – и го запомни. Сега ми отговори само, дали Ерос, на което е любов, го желае, или не?

- Естествено – отговори Агатон.

- Дали като притежава това, което обича и желае, той го обича и желае, или като не го притежава?

- По всяка вероятност, като не го притежава – отговори Агатон.

- Внимателно прецени – каза Сократ,- вместо до вероятност, дали не се касае до необходимост именно да се желае това, което липсва, и да не се желае, ако не съществува липса. Аз решително смятам, че се касае до необходимост. Ти как смяташ?

- И аз така смятам.

- Отговорът ти е правилен. Нали, ако някой човек е едър, не би искал да стане едър? Или ако е силен, да стане силен?

- Съгласно горните установки това е невъзможно – отвърна Агатон.

- Понеже не би бил лишен от тези качества, които ги има.

- Това е истина.

- Ако някой е силен, би желал да бъде силен – продължи Сократ,- а ако е бърз, да бъде бърз, и ако е здрав, да бъде здрав, и т.н., може би някой би помислил, че такива хора, които притежават такива качества, могат да желаят това, което притежават. Казвам го, за да не стане някакво недоразумение. Ако размислиш за тези случаи, Агатоне, това, което те притежават, необходимо е да го притежават и в момента, независимо дали е по волята им, или не. А кой в действителност би пожелал това? Когато някой каже: “Аз съм здрав, желая и да съм здрав, аз съм богат, желая и да съм богат; желая именно това, което имам”, ние бихме му казали: “Ти, човече, притежаваш богатство и здраве, и сила, но искаш и за в бъдеще да ги притежаваш, понеже в настоящия момент, ти, щещ не щещ ги имаш. Внимавай, следователно, когато казваш: “Желая това, което

имам”, дали мислиш нещо друго, а не това: “Желая това, което имам, да го имам и по-нататък.” Той би се съгласил с нас или би отговорил другояче?

- Той ще се съгласи – отвърна Агатон.
- Нали това означава той да обича нещо, което още не е осъществено и не го притежава, да го запази и притежава за в бъдеще?
- Разбира се – отвърна Агатон.
- Така че и този човек, и всеки един, който желае, желае нещо, което още

не е осъществено, не е в негово притежание и това, което няма или което не е той самият и което му липсва, такива са нещата, към които съществува желание и любов.

- Да, така е.
- Хайде – каза Сократ, - нека да повторим установките, до които стигнахме. Ерос не е ли, първо, любов към нещо и, второ, любов към това, което в момента липсва?
- Да.
- Към това си припомни с кои неща ти свърза Ерос в речта си. Ако искаш,

аз ще ти припомня. Мисля, че ти се изрази в следния смисъл: недоразуменията между боговете са се уредили поради любов към хубавото, понеже към грозното няма любов. Не говори ли в този смисъл?

- Да, в този смисъл – отвърна Агатон.
- И твоите думи са съвсем подходящи, друже – каза Сократ. – И ако това е така, то Ерос не би ли бил любов само към красотата, а не към грозотата? Агатон се съгласи.
- А нали установихме, че от което някой се нуждае и не го притежава, към него изпитва любов?
- Да.
- Следователно Ерос се нуждае от красота и не я притежава.
- Това следва по необходимост.
- Какво в такъв случай – нуждаещото се от красота и не притежаващо по никакъв начин красота, смяташ ли, че е красиво?
- Не, разбира се.
- Още ли следователно смяташ, че Ерос е красив, ако горното е вярно?

А Агатон отвърна:

- Струва ми се, Сократе, че не разбирам нищо от това, което тогава

казах.

- В действителност ти говори хубаво, Агатоне. Само че ми отговори още на един малък въпрос: добрите неща не смяташ ли, че са и красиви?
- Да.
- Ако следователно Ерос се нуждае от красиви неща, а пък добрите неща са красиви, то той би се нуждаел и от добри неща.
- Аз, Сократе – отвърна Агатон, - не бих могъл да ти противореча: нека бъде така, както ти казваш.
- На истината, мили ми Агатоне, не можеш, на Сократ никак не е трудно да противоречиш.

Сократ предава разказа си с Диотима

Теб вече ще те оставя на мира. А сега разказа за Ерос, който някога чух от една жена от Мантинея, Диотима – тя беше сведуща и в тази област, и в много други и накара атиняните да принесат жертвоприношения, с което отложи чумата с десет години; тя именно ми обясни и нещата, свързани с любовта, - та нейния разказ ще се опитам да ви предам, доколкото ми е възможно, със свои думи, като изляза от това, което установихме аз и Агатон. Трябва, разбира се, най-напред да се каже, както ти, Агатоне, обясни, кой е Ерос и какъв е, а след това да се говори за делата му. Струва ми се, че най-лесно ще бъде, ако разкажа нещата така, както тази чужденка ги изложи пред мен, задавайки ми въпрос след въпрос. Понеже и аз ѝ казвах почти едни такива работи, каквито казваше сега Агатон и на мен – че Ерос бил велик бог, че бил любов към красивото. Тя, разбира се, ме опроверга с тези аргументи, с които аз опровергах Агатон, че той нито е красив, както аз смятам, нито е добър.

Природата на Ерос

- Какво говориш, Диотимо? – казах аз. – Значи, Ерос е грозен и лош?
- Недей да кощунстваш – ми каза тя. – Или мислиш, че ако нещо не е красиво, непременно трябва да е грозно?

- Разбира се, да.
- Нима, ако липсва знание, това е незнание? Или не си забелязал, че съществува нещо средно между знание и незнание.
- Какво е то?
- Правилно да се разсъждава, но без да може да се даде обяснение, не знаеш ли, че това не е нито знание – как би било знание нещо, което не може да даде аргументи, - нито пък е незнание – понеже това, което отговаря на действителността, как би било незнание? Така че нещо такова е правилната представа между логично разсъждаване и незнание.

- Вярно е – казах аз.
- Така че недей иска непременно, което не е красиво, да бъде грозно, нито, което не е добро, да бъде лошо. Така е и при Ерос: понеже сам си съгласен, че той не е нито добър, нито красив, то пък недей мисли, че трябва да бъде грозен и лош, но нещо между тези две неща.

- Все пак – възразих аз – всички са съгласни, че е велик Бог.
- Под “всички” ти разбираш незнаещите, или слагаш в тяхното число и знаещи?
- Всички заедно разбира се.

Тя се засмя:

- Че, Сократе, как биха били съгласни, че той е велик бог, тези, които въобще не го признават за бог?
- Кой са те? – попитах.
- Единият си ти, другата съм аз.
- Какво имаш пред вид, като твърдиш това? – попитах аз.
- Много просто – отговори Диотима – кажи ми: не смяташ ли, че всички богове са щастливи и красиви? Или би се осмелил да твърдиш, че някой от тях не е щастливи и красив?
- Кълна се в Зевс, ни бих могъл.
- А не наричаш ли щастливи именно тези, които притежават добрите и красивите неща?
- Разбира се.
- Но ти призна, че Ерос поради липса на добри и красиви неща желае именно тях, понеже от тях се нуждае.
- Да, признах.

- Как следователно би бил бог този, който няма дял от красивото и доброто?
- В никакъв случай, както изглежда.
- Виждаш следователно, че и ти не смяташ Ерос за бог.
- Че какво би бил в такъв случай Ерос? - казах аз. – Смъртен ли?
- Ни най-малко.
- Но какво е всъщност?
- Както е при по-предишните случаи – отговори тя, - между смъртен и безсмъртен.
- Но, Диотимо, какво е той следователно?

Ерос е демон

- Велик демон, Сократе. Понеже всяко демонично същество е нещо средно между бог и смъртен.
- Каква е тяхната роля? – попитах аз.
- Да обясняват и да предават на боговете, това, което идва от хората, а на хората – това, което идва от боговете, именно молбите и жертвоприношенията на хората, и заповедите на боговете и възнагражденията за жертвоприношенията, а понеже се намират между тези два елемента, те запълват празнината помежду им, така че Вселената да осъществи вътрешната си връзка. Чрез тях се осъществява цялата мантика и се увенчава с успех жреческото изкуство при жертвоприношенията, посветителните обреди, заклинанията, всяко предсказание и магия. Боговете нямат пряк контакт с човека – чрез демоните се осъществява всяко общуване и разговор на боговете с хора, и будни, и насън. И сведуцият в такива области е “демоничен” човек, а пък този, който е сведущ в нещо друго, било то изкуство или занаят, е занаятчия. Тези демони, разбира се, са многобройни и от всякакъв вид. Един от тях е именно Ерос.

Митът за раждането на Ерос

- А кои са баща му и майка му? – попитах аз.
- Доста дълго е за разказване – отговори тя, - но все пак ще ти го разкажа.

Когато се родила Афродита, боговете се събрали на угощение, като между тях бил и синът на Разумността, Способът. Като се нахранили, дошла да проси от това обилно угощение Бедността и застанала при вратите. Способът, който се бил напил с нектар – тогава още нямало вино, - излязъл в градината на Зевс и понеже бил натежал от пиене, заспал. А пък Бедността, поради липсата на собствен способ, замислила да получи дете от самия Способ, легнала при него и заченала Ерос. Затова именно Ерос е спътник и служител на Афродита: създаден е на нейния рожден ден и същевременно по природа обича красотата, понеже Афродита е красива.

Понеже е син на Способа и Бедността, Ерос се намира в такова положение. Първо, той е винаги беден и далеч е от това да бъде нежен и красив, както мнозинството хора мислят. Напротив, той е твърд, сух, бос, бездомен, винаги ляга на гола земя, спи по вратите и пътищата под открито небе и понеже има природата на майка си, нуждата не се разделя от него. От бащина страна обаче крои коварства на красивите и добрите, понеже е мъжествен, с устрем напред и напрегнатост, страшен ловец, винаги плетящ някакви примки, жадуващ за разум и изобретателност, занимаващ се през целия си живот с философия, страшен магьосник, знахар и софист. И по природа не е нито безсмъртен, нито смъртен: в един и същ ден той ту цъфти и живее, ту умира и щом му провърви, поради наследената от баща си природа, отново оживява. Но това, което постига, винаги му се изплъзва, така че Ерос не е нито беден, нито богат.

Освен това той се намира по средата на знанието и незнанието. Нещата стоят така: никой от боговете не стреми към знание, нито желае да придобие знание – понеже той го има, а и всеки друг, който притежава знание, не се стреми към знание; нито пък незнаещите се стремят към знание и не желаят да придобият знание – защото незнанието е самата тъпота: да е достатъчно на един човек да изглежда духовно издигнат и умен, без да е в действителност! Който не смята, че се нуждае от нещо, той не се стреми към това, от което не смята, че се нуждае.

- Но кои са тези, които се стремят към знание, Диотимо – попитах аз, - ако това не са нито знаещите, нито незнаещите?
- Това е вече съвсем ясно и на едно дете – отговори тя: - тези, които стоят помежду им, и един от тях би бил и Ерос. Понеже знанието е измежду най-

красивите неща, а Ерос е любов към красивото, така че по необходимост той се стреми към знание и като така, той е по средата между знаещ и незнаещ. Причина за това е и неговият произход: баща му е знаещ и богат със способности, а майка му е незнаеща и неспособна. Тази е следователно природата на този демо, мили Сократе. А каквато представа ти имаше за Ерос, в това няма нищо чудно. Ти мислеше, доколкото мога да съдя от думите ти, че Ерос е, който е обичан, а не, който обича. Затова Ерос ти се е струвал, мисля, прекрасен. Понеже предметът на любовта е действително красив, нежен, съвършен, достоен за облажаване, а това, което е обичащо, има съвършено друг характер, такъв, какъвто ти го обясних.

Благодеянията на Ерос

Тогава аз казах:

- Е, добре, чужденко, ти говориш чудесно, но като е такъв Ерос, каква полза принася на хората?

- Това е именно, Сократе, второто нещо, което ще се опитам да ти обясня. Установи се, че такава е природата на Ерос и че така е бил създаден: установи се също, че той е любов към красотата, както ти казваш. Ако някой ни запита: “Какво означава любов към красивото, Сократе и Дитимо?”, или още по-ясно: “Обичащият красивите неща обича – какво обича?”

- Да ги получи – отвърнах аз.
- Отговорът ти – рече Диотима – предизвиква един такъв въпрос: “Какво ще стане на оня, който би получил красивите неща?”

Казах ѝ, че съм твърде затруднен да отговоря веднага на този въпрос.

- Но както ако биха те запитали, заменяйки думата “хубаво” с “добро”: “Хайде, Сократе, обичащият добрите неща обича – какво обича?”
- Да ги получи – отвърнах аз.
- И какво ще стане на оня, който би получил добрите неща?
- Това мога да ти отговоря по-лесно: ще бъде щастлив.
- А с притежаване на добри неща – продължи тя – щастливите са щастливи и повече не е необходимо да се пита: “С каква цел желаещият да бъде щастлив го желае?” Мисля, че твоят отговор изчерпва въпроса.
- Така е – казах аз.

- А това желание и тази любов дали смяташ, че са присъщи на всички хора и че всички желаят да притежават постоянно добрите неща – какво смяташ по този въпрос?
- Така смятам – отговорих аз, присъщо е на всички хора.
- Но ако всички обичат същите неща, и то постоянно, защо в такъв случай не казваме, че всички обичат, а твърдим, че едни обичат, а други не?
- И аз се учудвам – ѝ отговорих.
- Не се учудвай – ми каза тя, - понеже ние просто вземаме една форма на любовта и я наричаме любов, като ѝ даваме названието на цялото, а другите ѝ форми означаваме с други названия.
- Например? – попитах аз.
- Например следното. Ти знаеш, че творчеството, *poiesis*, е много широко понятие. Всяка причина едно нещо да премине от несъществуване в съществуване е творчество, така че дейностите при всички тези занаяти са творчество и майсторите им всичките са творци, *poietai*.
- Вярно е.
- Но все пак – продължи тя – ти знаеш, че те не се наричат “поети”, но имат други названия. Ние отделяме от цялото това творчество – от цялата тази “поезия” – една част, именно свързаната с музиката и размерите и я наричаме с името на цялото: само тази част се нарича “поезия”, и само тези, които работят в тази част на творчеството, се наричат “поети”, *poietai*.
- Истина е – потвърдих аз.
- Така стоят нещата и с любовта. Основното е: всяко желание за блага и щастие е “за всеки един *най-голямата и коварна любов*”. Но за тези, които се обръщат към нея в най-различни области било за печалби, било като любов към гимнастика или към знание, не се казва, че обичат, не се наричат влюбени, а другите, които са предадени ревностно само в една нейна форма, са си присвоили названието на цялото – любов, обичам, влюбен.
- Възможно ли е да е истина – казах аз.
- Някои твърдят, че тези, които търсели своята половина, те обичат. Аз пък твърдя, че любовта не е насочена нито към половината, нито към цялото, освен ако се случи, друже мой, то да бъде нещо добро. Ето, хората допускат да им се отреже ръка или крак, ако сметнат, че тези техни части са лоши, понеже мисля,

че ценят не своето – освен ако някой не нарича добро родственото му и собственото му, а лошо чуждото: хората не обичат нищо друго освен доброто. Или си на друго мнение?

- Кълна се в Зевс, не аз – отвърнах.
- Всъщност толкова просто ли е да се каже, че хората обичат доброто?
- Да – отговорих аз.
- Нима? Не трябва ли да се добави, че те обичат и да го притежават?
- Трябва да се добави.
- Но нали – продължи тя – не само да го притежават, но и да го притежават винаги?
- И това трябва да се добави.
- Накратко казано, любовта е насочена към това, да притежаваме доброто вечно.
- Думите ти са самата истина – казах аз.
- Щом като любовта се състои винаги в това – каза тя – то при какъв начин

на живот и в какъв вид дейност би могло да се нарече любов усърдието и напрегането на тези, които преследват тази цел? В какво се изразява тази дейност? Можеш ли да ми кажеш?

- Че в такъв случай аз нямаше да се възхищавам от твоето знание, Диотимо, и да идвам при теб, за да разбера именно тези неща!
- Добре, аз ще ти кажа. Тази дейност се изразява в раждане на красота и в телесно, и в духовно отношение.
- Гадател е необходим за думите ти – аз не ги разбирам – казах аз.
- Добре, ще ти го кажа по-ясно. Всички хора зачеват, Сократе – каза тя, - и телесно, и духовно, и когато достигнат известна възраст, природата ни желае да роди. Тя не може да роди в грозно, а в красиво. Свързването между мъж и жена е раждане, а то е божествено нещо и в смъртното същество безсмъртието е това – зачеването и раждането. Невъзможно е те да станат в неуредена обстановка, а за всяко божествено нещо неуреденото е грозно, докато уреденото е красиво. Така че за раждането Красотата е Мойра и Ейлейтия. Поради това всякога, когато заченалото същество се доближи до нещо красиво, то става кротко и се разтопява от радост и така ражда и създава. Доближи ли се обаче до нещо грозно, то се свива мрачно и скръбно, отдръпва се и се стяга и не ражда, а задържайки плода, се чувства зле. Поради това именно оплоденото и вече

набъбнало от своя плод същество го обхваща копнеж към красивото, поради това, че който го има, то го освобождава от силни родилни мъки. Така че, Сократе, целта на любовта не е красивото, както ти мислиш.

- Но какво е всъщност?

- Създаването и раждането в красота.

- Добре – казах аз.

- Точно така е – подчерта тя. – А защо именно раждането? Понеже вечното съществуване и безсмъртието за смъртния е раждането. От това, което вече установихме, щом любовта е стремеж завинаги да притежава доброто, то по необходимост следва, че заедно с доброто тя е стремеж и към безсмъртие.

Стремежът към безсмъртие

Всичко това тя ми обясняваше всякога, когато говореше за любовта, и веднъж ме попита:

- Коя мислиш, че е причината, Сократе, на тази любов и този стремеж? Не забелязваш ли в какво необикновено състояние се намират всички животни, когато ги обхване желание да раждат – и сухоземни, и хвъркати, - те боледуват от това любовно състояние: първо, да се свържат взаимно, след това да отхранят потомството си и са готови да се бият за него, дори и най-слабите с най-силните, и да загинат, самите те се измъчват от глад, за да отхранят рожбите си и какво ли друго не правят. При хората би могло да се помисли, че го правят, понеже разсъждават. Но при животните коя е причината за това любовно състояние? Можеш ли да кажеш?

Аз отново казах, че не знам. Тогава тя продължи:

- Смяташ ли, че можеш да станеш добър познавач на проблемите за любовта, ако не обмислиш тези неща?

- Но затова именно идвам при теб, Диотимо, както току-що ти казах, със съзнанието, че се нуждая от учители. Затова ми обясни причината и на тези неща, и на всичко останало, което се отнася до любовта.

- Ако действително си убеден, че любовта по природа е стремеж към онова, което многократно установихме, няма защо да се учудваш. В този случай, също както в предишния, смъртната природа търси да бъде, доколкото ѝ е възможно вечна и безсмъртна. А тя може само по този начин, чрез раждането, понеже

винаги оставя едно друго ново същество на мястото на старото, дори когато всяко едно от живите същества се смята, че живее и че е същото; например за човека се казва, че е същият от детството до старост; без да има повече същите неща у себе си, все пак се казва, че е същият; но той винаги става нов, како загубва известни неща в коси, плът, кости, кръв, накратко в цялото си тяло. Но не само в тялото, но и в душата си: привычките, нравите, схващанията, желанията, удоволствията, скърбите, страховете – нищо от тия неща не остава у всеки един същото, но едно се появява, друго се загубва. Но нещо още по-странно от това, че и знанията ни не остават същите – едни се появяват, други се загубват, - ние никога не сме същите и по отношение на знанията си и с всяко едно от знанията ни се случва същото. Това, което се нарича занимание, означава, че знанието ни напуска, понеже забравянето е загубване на знания, а заниманието пък, внедрявайки отново спомена за загубеното, спасява знанието, така че не изглежда, че е същото. По този начин всяко смъртно нещо се запазва, не така че да бъде напълно същото, както е божественото, но така че отиващото си и остаряващото да остави нещо друго ново, подобно на това, което е било то самото. Чрез този способ, Сократе – каза тя, - смъртното се приобщава към безсмъртното и тялото и всичко останало – по друг начин е невъзможно. Така че не се учудвай, че за всяко същество по природа е най-скъпо собственото му потомство; заради безсмъртието е това старание и тази любов у всеки един.

Като чух тази й реч, аз се удивих и казах:

- Как, премъдра Диотимо! Нима това действително е така?

А тя ми отговори, както постъпват съвършените мъдреци:

- Бъди напълно уверен в това, Сократе. Ако погледнеш, да кажем, към човешкото честолюбие, ти би се учудил от неговата безсмисленост, не вземеш ли под внимание това, за което говорих, и разсъдиш в какво необикновено състояние се намират хората, обхванати от любов да станат прочути *и слава во веки безсмъртна да спечелят*. И затова те са готови да се изложат на всякакви опасности, дори повече, отколкото за децата си, и богатства да разходват и какви ли не мъки да понасят, та и живота си да дадат. Ти смяташ ли, че Алкестида би умряла вместо Адмет или Ахил би последвал в смъртта Патрокъл, или пък вашия Кодър е загинал, за да запази царската власт за децата си, ако не са мислили, че ще оставят за доблестта си безсмъртен спомен, какъвто ние днес пазим? Далеч са били от тази мисъл, но за безсмъртието на своята доблест,

мисля, и за тази огромна слава всички правят всичко, и то толкова повече, колкото са по-добри. Понеже те обичат безсмъртието.

Тези, които носят плодовитостта в тялото си, се обръщат повече към жените и по този начин те осъществяват любовта, като чрез създаване на деца *си спечелват во веки веков*, както те мислят, безсмъртие, спомен и щастие. А пък тези, които носят плодовитостта в душата си – да, има и такива – каза тя, - които оплождат в душата – и то много повече, отколкото в тялото – това, което ѝ е присъщо и да го зачене, и да го роди. А какво ѝ е присъщо? – Мисъл и останалите добродетели. Между тези хора са без съмнение и всички поети, които са творци, а между занаятчиите тези, които наричат изобретатели. Но най-значителната и най-красивата изява на мисълта е тази, която се отнася до уреждането на държавата и изобщо на живота и чието име е именно благоразумие и справедливост. И всякога, когато между тези хора някой още от млада бъде плодовит в душата си, понеже е божествен, и като му настане възрастта, го обхване желание да създаде и роди, той обикаля и търси красивото, в което би създал нещо, което никога не би направил в грозно. В този момент на проява на плодовитостта той обича повече хубавите, отколкото грозните тела, а попадне ли на красива, благородна и талантива душа, той се радва извънредно много на това двойно съчетание и при един такъв човек той е пълен с речи за добродетелта, с какво трябва да се занимава, за какво да заляга един достоен мъж и се заема да го обучава. Понеже, свързвайки се, мисля, с този красив човек и общувайки с него, той създава и ражда това, с което отдавна е плодовит, и присъствайки и отсъствайки, той мисли за това и заедно с другия отхранва рожбата. Така че такива хора имат помежду си много по- силно общуване, отколкото е общуването с децата ни, и много по-здраво приятелство, понеже техните общи деца са по-красиви и по-безсмъртни. Всеки би предпочел да има такова, а не човешко поколение, и ако погледне към Омир, Хезиод и останалите добри поети, ще ги облажи какви потомци са оставили след себе си, които им носят безсмъртна слава и спомен, защото и самите те имат тези качества. А ако искаш други примери, виж какви деца е оставил Ликург в Лакедемон – спасители на Лакедемон и, така да се каже, на Елада, а у вас на почит е и Солон заради създадените от него закони; и навсякъде другаде има мъже – и у едните, и у другите народи, - които са показали множество красиви

дела и създали всякакви добродетели. На тях са били учредени множество култове заради такива деца, а на никого още заради човешкото му поколение.

Посвещаването в любовните тайнства. Степени.

Разбира се, в тези тайнства на любовта може би и ти, Сократе, би могъл да бъдеш посветен, но аз не зная дали ти е по силите да проникнеш в тези съвършени и най-съкровени тайнства, заради които съществуват и тези първи указания, ако се върви по правия път. Разбира се, аз ще ти обясня, без да щадя усилия, а ти се опитай, доколкото ти е възможно, да ме следваш.

Който иска да върви по правия път към тази цел, трябва да започне още от млад да ходи при красиви тела, и то най-напред, ако неговият ръководител го насочи правилно, да обича само едно тяло и тук да създаде красиви речи, след това сам да разбере, че красотата в едно тяло е родствена на красотата в друго тяло и ако трябва да преследва красотата във външността на тялото, голяма глупост би било да смята, че красотата във всички тела не е едно и също нещо; като разбере това, той ще почне да обича всички красиви тела и ще отслаби изключителната си любов към едно-единствено тяло, понеже ще го смята за вече дребно и незаслужаващо внимание. След това ще смята вече, че красотата в душата е по-ценна, отколкото красотата в тялото, така че, ако попадне на човек не много цветущ, но с благородна душа, това ще му е достатъчно, за да го обича, да се грижи за него и да се старае да роди такива речи, които да направят младежите по-добри, за да бъде и той от своя страна принуден да обърне погледа си към красотата в заниманията и нравите и да види, че всичко това е сродно помежду си, и да смята телесната красота за нещо незначително. След заниманията неговият наставник ще го доведе до знанията, за да види и в тях също така красота, и обърнал поглед към вече обширната област на красотата, а не към красотата на едно нещо, и да бъде като някакъв слуга в обичта си към красотата на едно момченце или на един човек, или на едно занимание, да бъде жалък и дребнав роб, но да се обърне към обширното море на красотата и съзерцавайки го, да ражда в безбрежния стремеж към знание множество красиви и възвишени речи и мисли, докато достигне до такава степен на сила и възвишеност, че да види, че съществува едно-единствено знание, което е знание на красотата и има следния характер.

Краят на посвещаването: разбулване на Красивото

Постарай се сега – продължи Диотима – да напегнеш по възможност целия си ум към това, което ще ти кажа. Когато един човек бъде обучен до тази степен в областта към любовта, наблюдавайки в правилна последователност красивите неща и достигайки вече към края на този път към любовта, внезапно ще види нещо дивно красиво по същност, това именно, Сократе, заради което са били полагани по-предишни усилия: първо, че то съществува вечно и нито възниква, нито загива, нито расте, нито чезне. После, че не е в едно отношение или в един момент красиво, а в друго отношение или в друг момент грозно, нито е красиво спрямо едно, а грозно спрямо друго, нито пък е красиво на едно място, а грозно на друго, че за едни е красиво, а за други грозно. Също така това красиво няма да му се покаже например като някакво лице или че пък има ръце, или нещо друго, което е присъщо на тялото, нито пък във вида на някаква реч или на някакво знание, нито пък като нещо съществуващо в нещо друго, например в някакво живо същество било на земята, било на небето, или пък в каквото и друго нещо, а съвсем само в себе си, винаги едносъщно, а всички други хубави неща принадлежат към него, но по такъв начин, че те възникват и загиват, но от това то не става нито повече, нито по-малко, нито изобщо търпи някаква промяна. Когато някой, започвайки от тези преходни неща, преминавайки през правилната любов към младежите, започне да вижда онова красиво, той почти би се доближил до крайната цел. Това е именно правилният път към областта на любовта, по който човек върви сам или под ръководството на някого, започвайки от отделните красиви неща с оглед към онова красиво, да се издига постоянно като по стъпала от едно красиво тяло към две и от две към всички красиви тела, а от красивите тела към красивите занимания, от заниманията към красивите знания, докато от знанията достигне накрая до онова знание, което не е знание за друго, а за самото онова красиво и научи най-после какво е Красиво само по себе си.

На това място в живота – когато човек съзерцава Красивото само по себе си, драги Сократе – каза чужденката от Мантинея, - си струва трудът той да живее дори ако му е възможно да избере друг момент. Ако някога го видиш, ти ще сметнеш, че то не може да се сравнява нито със злато и облекло, нито с

красиви момчета и младежи, които като видиш сега, изпадаш в захлас и сте готови, и ти, и много други, като гледате любимците си и сте постоянно с тях, нито да ядете, нито да пиете, ако някак си това беше възможно, а само да ги гледате и да бъдете заедно. Какво действително можем да мислим – каза тя, - че ще изпита някой, ако му се случи да види Красивото само по себе си, чисто, ясно, без всякакъв примес, не съдържащо човешка плът и всички други тленни дивотии, но би му било възможно да види самото божествено красиво в неговата едносъщност? Мислиш ли, че става жалък животът на човек, който гледа нататък и съзерцава онова, както подобава, и общува с него? Не си ли даваш сметка, че единствено тук, като гледа красивото по начин, по който то трябва да се гледа, ще му бъде възможно да ражда не признаци на добродетелта, понеже самият той не е докоснал призрака, но действителна добродетел, понеже е докоснал действителността? И че като е родил истинска добродетел и я е отгледал, не му ли се полага да стане любим на боговете и че ако изобщо се полага на някой друг от хората да стане безсмъртен, то това не се ли полага преди всичко на него?

Това именно, Федре, и вие, другари, ми каза Диотима и аз бях убеден. И понеже съм убеден, опитвам се да убедя и другите, че за добиването на това благо никой не би намерил лесно по-добър помощник на човешката природа от Ерос. Затова именно лично аз твърдя, че всеки мъж трябва да почита Ерос и сам почитам това, което е в областта на любовта, и се занимавам усилено с него, и подканвам и другите, и прославям, доколкото ми е възможно, и сега, и винаги силата и мъжеството на Ерос. Така че тази реч, Федре, ако искаш, я смятай, че е казана като похвално слово за Ерос; ако пък искаш, дай и такова име, каквото ти е приятно.

Трета част

Това каза Сократ и всички започнаха да го поздравяват, а Аристофан започна да говори нещо, че на едно място в речта си Сократ загатнал за неговата реч – и изведнъж пътната врата се заблъска със страшен трясък, както изглеждаше, от някаква гуляйджийска компания, като се чуваше и гласът на една флейтистка.

- Я, момчета – каза Агатон, - няма ли да видите какво става! Ако е някой близък, поканете го; ако не е, кажете, че повече не пием, а спим вече.

Алкивиад пристига у Агатон

Не мина много време и чухме на двора гласа на Алкивиад, здравата пиян, викаше силно, питаше де е Агатон, искаше да го заведат при Агатон. Разбира се, че го доведоха – бяха го прихванали флейтистката и някои от тиа, дето бяха с него, той се спря на вратата, на главата с един богат венец от бръшлян и теменуги и с извънредно много повезки, и каза:

- Здравейте, мъже! Пиян мъж, и то здравата, ще приемете ли на вашето пиршество? Или да си вървим, като само увенчаем Агатон, за когото сме дошли. Не ми беше възможно да дойда вчера – каза той, - но сега съм тук с тези повезки на главата, за да увенчая с тях главата на най-талантливия и най-красивия, за какъвто го провъзгласявам публично. Ще ми се смеете ли като на пиян човек? Вие може да се смеете, аз обаче въпреки всичко съм напълно уверен, че говоря истината. Аз си казах условията, оттук нататък вие имате думата – да вляза, или не?

Всички шумно изразиха задоволството си и му викаха да влиза и да сяда при тях. Агатон го покани, той влезе, воден от другарите си, като същевременно сваляше повезките си, за да го увенчае. Но понеже му висяха пред очите, не забеляза Сократ и седна при Агатон, между него и Сократ, който се беше дръпнал да му направи място. Като седна, прегърна Агатон и му постави повезките. След това Агатон каза:

- Момчета, събуйте Алкивиад, за да възлегне при нас двамата.
 - Отлично – каза Алкивиад, - само че кой е този сътрапезник?
- същевременно се обърна, видя Сократ и като го видя, скочи и рече:

- Херакле! Това пък какво беше! Сократ ли е това? Как си ми устроил капан, като си седнал тук; както винаги внезапно се явяваш, където най-малко мисля, че ще бъдеш. И сега защо си тук? И защо си заел това място? Не си ли до Аристофан или при някой друг, който е или иска да бъде духовит, но си направил така, че да възлегнеш при най-красивия от всички тук?

- Агатоне! Моля ти се – рече Сократ, - гледай да ме защитиш, понеже любовта на този човек не е вече дребна работа за мен! От момента, когато го

обикнах, повече не ми е възможно нито да погледна, нито да разговарям с някой красавец, без този човек в своята ревност и завист да почне да върши чудесии, да ме ругае и едва си сдържа ръцете. Гледай и сега да не направи нещо – помири ни или ако почне да прилага сила, защити ме, защото действително изпитвам ужас от неговото безумие в любовната му привързаност.

- Не – каза Алкивиад, - между мене и тебе не е възможно помирение! За тия тук работи аз ще ти отмъстя друг път. А сега, Агатоне, дай ми от повезките, за да увенчая и тая тук удивителна глава на този човек, за да не ме упреква, че съм увенчал теле, а след това него не, който побеждава всички във словото, не само както ти завчера, а винаги.

И докато говореше, взе от повезките, увенча Сократ и възлегна до него. След като възлегна, каза:

- Хубава работа, мъже! Изглеждате ми трезви. Не може да я карате така, трябва да пиете, така сме се уговорили с вас. Затова избирам сам себе си за председател на пиенето, докато видя, че сте достатъчно пили. Хайде, Агатоне, да се донесе, ако има, някакъв голям потир. Няма нужда, няма нужда, я по-добре, момче, дай оная там купа – като видя, че тя побира два литра и нещо. Напълниха я и той най-напред я изпи до дъно, а след това каза да я налят за Сократ, като същевременно добави: - Спрямо Сократ няма от моя страна никакво коварство. Колкото му каже някой, толкова ще изпие и все едно, че не е пил.

Робът му наля купата и Сократ я изпи. Тогава Ериксимах се обади:

- Е, какво правим сега, Алкивиаде? Седим с чашите, ни приказваме нещо, ни пеем, просто пием, като че ли сме жадни.

Алкивиад се обърна към него:

- Ериксимахе, отлични сине на отличен и преразумен баща, здравей!
- Здравей и ти – му отвърна Ериксимах. – Но какво да правим?
- Каквото ти кажеш, ние безусловно ще ти се подчиним,

тъй като лекар един струва колкото множество хора.

Така че заповядай каквото искаш.

- Слушай тогава – каза Ериксимах. – Преди ти да дойдеш, ние решихме всеки от нас по ред отляво надясно да произнесе за Ерос реч, колкото би могъл най-хубава и да го възхвали. Всички ние вече сме говорили. Понеже ти не си говорил и вече си пил, редно е и ти да говориш и след това да кажеш на Сократ

да говори, за каквото ти искаш, по-нататък той на съседа си вдясно и тъй нататък останалите.

- Чудесна идея, Ериксимахе – рече Алкивиад. – Но когато става дума за речи, може ли един пиян човек да се поставя наравно с трезви? И освен това, драги ми приятели, вярваш ли на нещо от това, което току-що ви е казал Сократ? Нима не знаеш, че всичко е обратно на това, което е говорил? А пък ако възхваля в негово присъствие някой друг, бог ли, човек ли, а не него, ръцете му няма да ме пощадят.

- Няма ли да млъкнеш? – рече Сократ.

- В името на Посейдон – извика Алкивиад – не казвай ни дума срещу това! В твое присъствие аз не бих произнесъл възхвала на никой друг!

- Добре, така постъпи, щом искаш – се намеси Ериксимах, - произнеси похвално слово за Сократ.

- Какво? – се обърна към него Алкивиад. – Ти смяташ, че трябва, Ериксимахе – значи, аз да се нахвърля срещу този човек и да му отмъстя пред всички ви?

- Слушай – рече Сократ, - какво имаш наум? Ти ще ми произнесеш похвално слово, за да ме направиш по-смешен? И изобщо какво ще правиш?

- Ще говоря истината. Но виж дали приемаш.

- Но разбира се, истината я приемам. И те моля да говориш – отвърна Сократ.

- Няма да се забавя – каза Алкивиад. – Все пак постъпи така: ако кажа нещо, което не е истина, спри ме по средата, ако искаш, и кажи, че тук лъжа – понеже умишлено няма ни най-малко да излъжа. Но все пак, припомняйки си нещата, разбъркам реда им, да не се учудиш. Не е никак лесно при тази твоя чудноватост и в състоянието, в което съм аз, да изброя всичко лесно и подред.

Похвална реч на Алкивиад за Сократ

Възхвалата си за Сократ аз, мъже, така ще започна – със сравнения. Той може би ще помисли, че искам да го подиграя, но сравнението е с оглед на истината, а не за подигравка. Ще кажа, че той прилича най-много на тези силени, както ги изработват в ателиетата си скулпторите със сиринокси и

флейти, но ако ги разтворим, ще видим, че отвътре имат изображения на богове. Ще кажа след това, че той прилича на сатира Марсий. Че по външен вид ти им приличаш, Сократе, и ти сам не би ме оспорил. Но че и в останалото им приличаш, слушай по-нататък. Дързък си! Не си ли? Ако не се съгласиш, ще ти доведе свидетели. Не си ли флейтист? И то много по-удивителен от Марсий. Той очароваше хората с инструменти, с дарбата на устата си, както и сега всеки, който би свирил неговите мелодии. Понеже, които мелодии е свирил Олимп, твърдя, че са от Марсий, той го е научил. Единствено тези именно мелодии, независимо дали ги изпълнява добър флейтист или някоя бездарна флейтистка, докарват до състояние на обладаване и карат да се разкрият тези, които се нуждаят от богове и тайнства поради това, че самите мелодии са божествени. Ти се различаваш от Марсий само дотолкова, че постигаш същото без инструмент, единствено със слово. Ние например, когато слушаме някой друг да говори на други теми, макар и да е много добър оратор, нямаме, така да се каже, никакъв интерес. Но ако някой слуша теб или твои думи от устата на друг, колкото и лошо той да говори, жена ли слуша, мъж ли, младеж ли, всички сме смаяни и обладани.

Въздействието на Сократ

Аз, мъже, ако нямаше да изглеждам, че съм съвсем пьян, щях да ви кажа под клетва какво въздействие са ми оказали на мен самия неговите речи и ми оказват още и сега. Всякога, когато го слушам, сърцето ми бие много по-силно, отколкото на корибантите, и сълзи ми текат от неговите думи, а виждам, че същото става и с извънредно много други. Като съм слушал Перикъл и други добри оратори, съм смятал, че говорят добре, но не съм изпитвал нищо подобно, нито душата ми е изпадала в смут, нито пък е негодувала, че се намирам в робско положение. А от този тук Марсий съм бил докарван често до такова състояние, че да смятам, че не ми е възможно да живея повече така, както сега. И това, Сократе, не можеш да кажеш, че не е истина. И дори сега съзнавам, че ако бях поискал да дам ухо на думите му, не бих могъл да издържа, но ще изпитам същите чувства. Той ме принуждава да призная, че аз, на когото лично толкова много липсва, не мисля за себе си, а съм се заел с работите на атиняните, затова на сила си запушвам ушите, като че ли съм при сирените, и

бягам, за да не седна при него и там да остаряя. Единствено пред този човек съм изпитвал чувство, което никой не би помислил, че съществува у мен – да се срамувам пред някого! Аз се срамувам единствено от него, понеже съзнавам, че не мога да възразя на наставленията му какво да не върша, но щом се отделя от него, се съблазнявам от почестите, които народът ми оказва. И аз се измъквам и бягам, но щом го видя, изпитвам срам, че не съм изпълнил обещанията си. И често с удоволствие бих видял, че той не е вече на този свят, но пък ако това би станало, отлично зная, че бих страдал много повече, така че не знам какво отношение да имам към този човек.

Вътрешната способност на Сократ

Ето какво въздействие са оказвали и върху мен, и върху мнозина други мелодиите, които тоя сатир ни е свирил с флейтата си. Но чуйте от мен и в колко други неща той прилича на тези, с които го сравних, и каква дивна сила има. Понеже бъдете уверени, че никой от вас не го познава. Аз обаче ще ви го покажа ясно, тъй като вече почнах.

Вие виждате, че Сократ е предразположен любвеобилно към хубавите младежи и винаги около тях се върти и те извикват у него възхищение, но от друга страна, незнанието му е пълно – той нищо не знае ако се съди по държанието му. Това не е ли прилика със силените? И то изключителна! Той е взел тази външна обвивка, като скулптура на силен, но ако го разтворим, с колко мъдрост е пълен вътре, давате ли си сметка, сътрапезници? Знайте, че не го е ни най-малко грижа дали някой е красив и никой не бил могъл да си представи до каква степен презира това, нито пък дали някой е богат, или пък че има нещо друго, което хората смятат като ценност за облажаване. Той смята всички тези блага за нищо и че и ние сме нищо. Казвам ви го! И целия си живот не престава да се преструва пред хората на наивен и да се шегува. Но когато е сериозен и се разтвори, не зная дали някой е видял изображенията вътре в него. Аз обаче вече съм ги видял и те ми се видяха чисто злато, така божествени, така съвършени в своята красота, толкова удивителни, че трябва да извърша веднага каквото би ми заповядал Сократ.

Душевното равновесие на Сократ

Мислейки, че той се отнася съвсем сериозно към моята красота, аз сметнах, че това е за мен неочаквана печалба и чудно щастие, понеже ще ми бъде възможно като отдам моето благоволение на Сократ, да чуя всичко, което той знае. Понеже аз действително мислех, че хубостта ми е изключително голяма. Така че, като премислих тези неща, аз отпратих слугата си и останах сам с него – защото дотогава аз нямах обичай да оставам насаме с него без слугата си. Понеже трябва на вас да кажа цялата истина, съсредоточете цялото си внимание и ако лъжа, Сократе, опровергай ме! И така, мъже, останахме сами – аз и той – и аз си помислих, че веднага ще почне да ми говори каквото един влюбен би говорил на любимото си момче, когато са насаме и се радвах. Но нищо от това не се случи – той говори и прекара деня с мен, както обикновено би постъпил, след което тръгна и си отиде. След това го поканих да правим заедно физически упражнения, с надеждата, че тук ще постигна нещо. Той участваше във физическите ми упражнения и често се борехме, без никой да е при нас – и какво трябва да кажа? Полза от това никаква! Понеже по този начин не постигнах нищо, реших, че трябва да приложа насилие спрямо този човек и тъй като вече съм се хванал, не трябва да се отказвам, но да разбера що за работа е тая. Каня го на вечеря, именно просто както мъж би го скроил на момче, в което е влюбен, дълго време той не приемаше поканата ми, но с време все пак склони. Когато дойде първият път, вечеряхме и той поиска да си отиде. Тогава ме досрамя и го оставих да си върви. Но втория път, след като се нахрани, аз разговарях до късна нощ и когато поиска да си тръгне, под предлог, че е вече късно, го заставих да остане.

И така той си легна на съседното до мен легло, на което беше вечерял, и в стаята не спеше никой друг освен нас... Всичко дотук би могло спокойно да се разкаже пред когото и да е. Но това, което последва, нямаше да го чуете от мен, ако първо, не казваха *във виното* (без деца или с деца) *е истината* и, второ, ако не ми се вижда несправедливо да правя възхвала на Сократ, а пък да потуля неговата блестяща постъпка. При това и аз съм като ухапани от усойница: твърдят, че който е изпатил това, не искал да разказва какво му е било, освен на ухапани като него, защото само те могли да разберат и да извинят всичко, което той е посмял да прави и да говори от болка. Така че аз, ухапан, и от най-болезненото нещо, и на най-чувствителното място, където някой би могъл да

бъде ухапан, сърце ли, душа ли, или каквото там трябва да се нарече, там бях ранен, там бях ухапан от философските речи, които се впиват по-жестоко и от усойница, когато се залавят за душата на много даровит младеж и го карат да прави и говори какво ли не – и като гледам пак федровци, агатоновци, ериксимаховци, павзаниевци, аристофановци и аристодемовци (трябва ли да споменавам и самия Сократ?) и колкото има други, понеже всички сте обхванати от философска лудост и екзалтация – затова и всички ще чуете. Понеже ще извините и тогавашните ми постъпки, и сегашните ми думи. А слугите и ако има някой друг непосветен и невежа, турете на ушите си най-дебелите врати!

И така, когато и лампата загасна и робите бяха вън, реших, че повече не трябва да хитрувам с него, но свободно да му кажа какво съм решил. Побутнах го и го попитах:

- Сократе, спиш ли?
- Съвсем не – отговори той.
- Знаеш ли какво съм решил?
- Какво точно – попита той.
- Мисля, че ти си единственият достоен за мен поклонник, но ми се струва, че се

колебаеш да ми го кажеш. Ето какво смятам аз – мисля, че е съвсем глупаво да не ти отдам благоволенията си в това и в което и да е друго, от което имаш нужда, било от имота ми, било от приятелите ми. Понеже за мен няма нищо по-важно от това да стана колкото може най-добър, а в това мисля никой друг не може да ми помогне по-компетентно от теб. За мен действително би било по-голям срам пред хора разумни, че не отдавам благоволенията си на такъв човек, отколкото пред тълпата глупци, че го отдавам.

Като чу това, той ми отговори като най-голям наивник, което е така характерно и обичайно за него:

- Мили Алкивиаде, изглежда, че ти действително не си глупав, ако в случая е истина това, което казваш за мен и че у мен има някаква сила, чрез която ти би станал по-добър. Ти вероятно забелязваш у мен неизразима красота, напълно различна от красивата външност у теб. Ако действително си забелязал това и се заемаш да общуваш с мен и да заменяш хубост срещу хубост, то ти мислиш да получиш нещо повече, отколкото аз – ти си се заел да спечелиш

истинска срещу привидна красота и фактически ти имаш наум да разменяш бронз срещу злато. Но, скъпи приятелю, огледай по-добре да не би да не забелязваш, че не струвам нищо. Действително очите на разсъдъка започват да гледат остро, когато зрението ни вземе да отслабва. Но ти си още далеч от тия работи.

Като чух тези думи, му казах:

- От моя страна нещата стоят така и нищо от това, което ти казах, не го мисля другояче. Ти самият помисли какво смяташ най-добро и за теб, и за мене.
- Това е вече добре казано. По-нататък ние ще го обмисляме и ще постъпим както на нас двамата ни се види най-добре и по тези въпроси, и по другите.

След това, което чух и казах, мислех, че моите думи, които отправих като стрели, са го наранили. Станах и не му дадох възможност да каже и дума повече, завих го с моя плащ – зимно време беше, - вмъкнах се под неговата износена наметка, прегърнах с две ръце този действително демоничен и необикновен човек и така прекарах при него цялата нощ. И това също така няма да кажеш, Сократе, че е лъжа. Да, аз постъпих така, а този човек надделя, пренебрегна и се надсмя над моята хубост, обиди я. Тук поне мислех, че съм нещо – понеже вие действително сте съдии на Сократовото високомерие, - но бъдете уверени, кълна се в боговете, кълна се в богините, след тази нощ, прекарана при Сократ, аз станах на сутринта също като че ли съм спал с баща си или с по-голям брат.

След това в какво състояние мислите, че бях, като се чувствах обиден и се възхищавах от неговия характер, благоразумие и мъжество, че съм попаднал на такъв човек, на какъвто не бих могъл и да помисля, че ще попадна някога, човек с такъв разум и такава твърдост? Така че нито можех да се сърдя при това състояние на духа и да се лиша от общуването с него, нито пък знаех как да го спечеля. Понеже отлично знаех, че той изцяло е далеч по-неуязвим с пари, отколкото Аякс с меч, така че и това средство, с което единствено мислех, че мога да го хвана, ми се беше изплъзнало. Намирах се действително в безизходица и заробен от този човек както никой от никой друг, се въртах около него.

Издръжливостта на Сократ

Всичко това ставаше преди похода срещу Потидея, в който и двамата взехме участие и там ядохме заедно. Първо, в трудностите той превъзхождаше не само мен, но и всички други. Когато бивахме откъснати и се наложеше по принуда да седим гладни, както се случва на война, другите бяха едно нищо в сравнение с него по издръжливост. Обратно, при пируване той единствен можеше да изпитва наслада във всичко, в това число и в пиенето; не че обичаше да пие, но биваше ли принуден, биеше всички и което беше най-чудното, никой никога не е виждал Сократ пиян. Струва ми се, че затова вие веднага ще имате доказателство. По-нататък, що се отнася до издръжливостта му на зимните студове – а пък там зимите са страшни, - бяхме свидетели на изумителни постъпки. Между другото, един ден, когато изключителен мраз беше сковал всичко в лед и никой не смееше да си покаже носа навън или ако някои излизаха, се навличаха страшно, с каквото имат, и се увиваха и си овързваха краката с плъст или агнешки кожи, той в такова време излизаше само с един такъв плащ, какъвто си носеше обикновено и преди това, и бос ходеше по леда по-лесно от другите с обутите крака. А пък войниците го гледаха накриво, като мислеха, че иска да им покаже своето презрение. Това по този въпрос.

Що пък извърши тоз мъж и какво той изстрада

веднъж по време на похода, заслужава да се чуе. Разсъждавайки върху нещо, той беше застанал още от зори на едно и също място, обхванат от мислите си. И понеже не му се отдаваше да намери разрешение, не се отказваше, а продължаваше да стои и търси. Вече беше обед, хората забелязаха тази работа, започнаха да се чудят и да си казват един на друг, че Сократ е застанал от зори и мисли върху нещо. Накрая, понеже вечерта настъпи, някои от присъстващите, след като вечеряха, изнесоха постелките си навън – тогава беше лято – хем да спят на хлад, хем да гледат дали ще остане да стои и през нощта. Той остана, докато дойде зората и слънцето изгря. След това тръгна и си отиде, но преди това се помоли на Слънцето.

Храбростта на Сократ

А ако искате, ето го в сраженията. Действително справедливо е да му се отдаде заслуженото. В сражението, за което стратегите ме и наградиха, не някой друг, а той ме спаси – ранен бях и той не поиска да ме изостави, и то спаси не само мен, но и оръжието ми. Аз, Сократе, и тогава настоявах на стратегите на теб да дадат отличието и в това ти нито ще ме упрекнеш, нито пък ще кажеш, че лъжа. Но понеже стратегите взимаха пред вид моето обществено положение и поискаха на мен да дадат отличието, ти сам се показва по-настойчив от стратегите аз да го получа, а не ти. Освен това, мъже, заслужава да се види Сократ, когато войската се оттегляше с бягство от Делион. Случи се да бъда при него, аз на кон, той като хоплит. След като хората се бяха вече разпръснали, той се оттегляше заедно с Лахет и аз попаднах на тях. Като ги видях, веднага им викнах да губят кураж и че няма да ги изоставя. Тогава можах да наблюдавам много по-добре, отколкото при Потидея, понеже аз се намирах в по-малка опасност, поради това, че бях на кон. Първо, колко много той превъзхождаше Лахет по самообладание. Второ, имах впечатлението да си послужи с един твой стих, Аристофане, - че той там върви както и тук, в Атина, *“гордо и хвърляйки погледи настрани”*: спокойно поглеждаше встрани и приятели, и неприятели и на всеки беше ясно и от съвсем далеч, че ако някой се залови с този човек, той много храбро ще се защитава. Затова и двамата се оттеглиха сигурно. На война с такива хора почти не се залавят, а преследват тия, които бягат презглава.

Няма друг като Сократ

Много други чудесни неща биха могли да се кажат като възхвала на Сократ. Навярно подобни неща биха могли да се кажат и за друг човек, който се занимава с друг вид дейност. Но че Сократ не прилича на никого нито от древните, нито от нашите съвременници, това е най-удивителното. Някой би могъл да сравни Бразидас и други с Ахил или Перикъл с Нестор и Антенор: има и други, но тези други биха били сравнявани по същия начин. А този човек е толкова странен – и той, и речите му, че колкото и да търси човек, не би могъл с кого приблизително да го сравни нито от днешните, нито от древните, освен ако някой би го сравнил с тези, които аз казвам – не с някой човек, а със силените и сатирите, и него, и речите му. Понеже това го пропуснах в началото на речта си

– че и речите му най-много приличат на разтворените силени. Ако някой би поискал да слуша речите на Сократ, отначало те биха му се сторили много смешни – обвити с такива едни думи и изрази, действително като кожа на дързък сатир: приказва за товарни магарета, за някакви си ковачи, обучари и табаци и винаги има вид, че говори едно и също по един и същ начин, така че всеки неопитен и глупав човек би се присмял на речите му. Но би ли ги видял разтворени и би ли влязъл в тях, ще намери, че това са единствените речи с вътрешен смисъл, после, че са най-божествени и съдържат в себе си най-много изображения на добродетел и са насочени във висша степен или по-скоро към всичко, което подобава да има пред вид този, който има намерение да бъде доблестен човек.

Сократ и младежите

Това са нещата, мъже, в които възхвалявам Сократ. А пък в какво го упреквам, аз ви го казах разбъркано с това, което ми нанесе като обида. Но той не е постъпил само с мен така, но и с Хармид, сина на Главкон, с Евтидем, сина на Диокъл и с много други, които той подлъгва, уж че им е поклонник, а пък се поставя по-скоро в положението на любимец, отколкото на поклонник. Не се оставяй да бъдеш излъган от него, Агатоне, в това, което именно ти казвам, но се поучи от нашия горчив опит и внимавай, а не постъпвай според поговорката: *“Като пострада, детето се научава”*.

След като Алкивиад свърши, всички почнаха да се смеят поради неговата откровеност, понеже личеше, че още е влюбен в Сократ.

- Трезвен ми се виждаш, Алкивиаде – каза Сократ. – Иначе ти нямаше да се заемеш да скриеш с тези заобикалки така умело целта, заради която разказа всички тези неща, а я постави накрая, като че ли казваш нещо между другото, уж че всичко това не си го казал да смразиш мен и Агатон, смятайки, че аз трябва да обичам теб и никого друг, а пък ти и никой друг да обичаш Агатон. Но не можа да се скриеш и цялата тази твоя сатирна и силенска драма стана съвършено ясна. Но, мили Агатоне, той не трябва да спечели и вземеш мерки никой да не ни скара.

- Изглежда, че имаш право, Сократе – отвърна Агатон. – Предполагам, че затова се настани между мен и теб – да ни раздели един от друг. Това няма да мине – аз ще дойда да се настаня при теб.

- Точно така – каза Сократ, - тук под мене се настани.

- Зевсе! – възкликна Алкивиад. – Как постъпва този човек с мен! Той мисли, че трябва по всякакъв начин да вземе връх над мен, но ако не може другояче, чудни човече, остави Агатон да се настани между нас двамата.

- Не е възможно – отговори Сократ, - защото ти каза похвално слово за мен и аз от своя страна трябва да кажа похвално слово, за този, който е надясно от мен. Ако Агатон заеме мястото под теб, нали той трябва да произнесе второ похвално слово за мен, докато по-скоро аз трябва да възхваля него. Затова остави го, луди човече, и да не ти се зловиди, че ще произнесе похвално слово за момчето. А аз имам извънредно голямо желание да го възхваля.

- Уви, уви, Алкивиаде! – каза Агатон. – Не е възможно да остана тук, но трябва непременно да се преместя, за да ми произнесе похвално слово Сократ.

- Това е, както става обикновено – рече Алкивиад. – Не е възможно в присъствието на Сократ друг да общува с красиви момчета. И сега колко лесно намери убедителен довод Агатон да заеме мястото до него!

Агатон стана, за да възлегне до Сократ. Но внезапно някаква голяма гуляйджийска компания, дошла на вратата и понеже някой излязъл и я оставил отворена, нахълта право при нас и се разположиха по леглата. Вдигна се ужасна врява и бяхме принудени вече без всякакъв ред да пием страшно много.

Епилог.

Аполодор завършва разказа на Аристодем

Ериксимах, Федър и други някои, ми каза Аристодем, тръгнали да си вървят, а пък него самия го налегнал сън и спал много, понеже нощите били дълги. Събудил се на разсъмване, когато петлите почнали да пеят. Като се събудил, видял, че другите или били изпозаспали, или си били отишли, а само Агатон, Аристофан и Сократ още били будни и пиели от една голяма купа, подавайки си я отляво надясно. Сократ разговарял с тях. Аристодем ми каза, че не си спомня за другото от разговора им, понеже не бил чул началото и освен това бил сънен, но все пак главното било това – Сократ ги принуждавал да се

съгласяват, че един поет може да създава и комедии, и трагедии, и че който е изкусен трагик, е и комедиограф. Те били принудени да се съгласят, без да бъдат в състояние да следят твърдо доводите му, и задрямвали. Пръв заспал Аростифан, а като съвсем съмнало и Агатон.

Сократ ги оставил да спят, станал и си тръгнал, а пък Аристодем тръгнал както винаги подире му. Сократ отишъл в Ликейона, измил се и прекарал останалата част на деня както всеки друг път и надвечер се прибрал вкъщи да спи.